



# *Vetenskapligt supplement*

**VOLYM 4 NR 1 (2024)**

*Bilaga till Äldre i Centrum #1/24*



# Kunskapskälla om äldre och åldrande

Håll dig uppdaterad om äldre- och åldrandeforskning-  
 en samt om **utvecklingen** inom äldreområdet i stort.  
 Fyra nummer per år berättar om **nya rön** inom omsorg,  
 omvårdnad, medicin, psykologi och sociologi – alltid  
 i **populärvetenskaplig** form och med den äldre perso-  
 nen i centrum. En oumbärlig källa till **information** och  
**inspiration** om äldre och åldrande.

[www.aldreicentrum.se/prenumerera](http://www.aldreicentrum.se/prenumerera)

## Så tycker läsarna

- **94 procent** anger topp-  
 betygen **bra** eller **mycket bra**  
 om tidskriften som helhet.
- **98 procent** anser att inne-  
 hållet är  **trovärdigt** och  
**uppdaterat**.

Källa: SKOP-läsarundersökning 2020

## ÄiCVS INFO

### ÄiC VETENSKAPLIGT SUPPLEMENT

ges ut av Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum för forskning på svenska om äldre personers levnadsbetingelser, hälsa och situation i samhället.

**FÖRFATTARANVISNINGAR** och ytterligare information: Se sid 62.

### VETENSKAPLIGT REDAKTIONSRÅD

Krister Håkansson  
Lennarth Johansson  
Åsa Hedberg Rundgren

### REDAKTION

Mikael Mildén, chefredaktör  
08-690 58 20  
mikael.milden@aldreicentrum.se

### ANSVARIG UTGIVARE

Åsa Hedberg Rundgren

### GRAFISK FORM

Losita Design AB och redaktionen

### TRYCK

Lenanders Grafiska AB, Kalmar 2024

**UPPLAGA:** 2 300 exemplar

**ISSN:** 2003-9050

**DISTRIBUERAS** med Äldre i Centrum #1/24 (ISSN 1653-3585)

**WEBBPLATS:** aicvs.se  
(ISSN 2003-9069)

**OPEN ACCESS** enligt Creative commons BY-NC-ND 4.0. Licensen tillåter delning utan ändringar för icke-kommersiellt bruk med angivande av upphovspersoner.

**PRENUMERERA** på ÄiCVS tillsammans med Äldre i Centrum: [www.aldreicentrum.se/prenumerera](http://www.aldreicentrum.se/prenumerera), eller beställ på tel 08-522 18 33. Redaktionen bistår gärna med enskilda exemplar av supplementet.

## Intressant blandning

**V**i är glada att kunna presentera den fjärde volymen av Äldre i Centrum Vetenskapligt supplement. Vi ges ut av kunskapscentrumet Stiftelsen Stockholms läns Äldrecentrum, och vår mission är att föra forskare, beslutsfattare, praktiker och allmänhet lite närmare varandra. Det gör vi genom att publicera på svenska och genom att uppmana till ett mer läsvänligt språk, något som ju absolut går att kombinera med väl utförd vetenskap. Vi vill också uppmuntra FoU-verksamheter runt om i landet att tänka på vetenskaplig publicering redan i planeringsstadiet för sina projekt. Det produceras mycket kunskap, inte minst publicerad i rapporter, som skulle kunna få större spridning och komma till nytta för alla.

**D**enna gång presenterar vi fyra artiklar av vilt skilda slag, men med äldre- och åldrandefrågorna i fokus. Den första är en demografisk studie som för första gången verifierar alla superhundraåringar i Sverige upp till den högsta nivån. Sedan har vi ett stort samarbete mellan forskargrupper som arbetar med att involvera aktörer utanför akademien i sin forskning. De samlar sina erfarenheter i en självgranskande studie med resultat som borde intressera många i fältet. Den tredje studien har undersökt hur äldreboenden använde sig av Instagram under coronapandemin, något som väcker tankar kring sociala medier som informationskälla för anhöriga. Numrets fjärde artikel plockar upp hemtjänstanvändarnas perspektiv på den månetniska äldreomsorgen, en röst som inte så ofta blivit hörd i sammanhanget.

**H**ittills har vi publicerat denna tidskrift på papper en gång om året, men vi är öppna för att utöka till två nummer om året när vi har underlag för det. Vårt mål är hur som helst att skapa ett mer jämnt flöde i arbetsprocessen och vi publicerar artiklarna på vår webb så snart de är klara. Det innebär att ni kan höra av er när ni vill för att diskutera eller skicka in manuskript till oss. Det ser vi fram emot!

Mikael Mildén, redaktör



# Svenska superhundraåringar

Jimmy Lindberg

---

**ABSTRACT.** Sveriges folkbokföringssystem är ett av de mest avancerade och omfattande i världen, med en historia som sträcker sig över flera århundraden. Detta system gör det möjligt att verifiera åldersanspråken på i princip alla inrikes födda invånare under de senaste tre århundradena, något som är av särskild vikt när man studerar våra allra äldsta.

I denna studie kunde 28 personer av nordisk härkomst verifieras ha uppnått en ålder av 110 år eller mer i Sverige fram till år 2022. Verifieringen gjordes genom att använda det svenska folkbokföringssystemet och offentligt tillgängliga släktforskningsresurser.

Korrespondens: Jimmy Lindberg, jimmylindberg93@hotmail.com

## Inledning

Validering av påståenden om exceptionell livslängd är avgörande för vetenskaplig forskning, eftersom det möjliggör en mer exakt förståelse av demografiska trender och åldrandemönster [1]. Med fullständiga demografiska data kan forskare undersöka om det finns en fixerad maximal livslängd och om mortaliteten hos människan når en plåtå vid en viss ålder [2].

Fenomenet med extrem mänsklig livslängd har fångat människans intresse i årtusenden [3]. Dessa myter och legender om exceptionell livslängd togs förr ofta för vad de var utan att det fanns någon skepticism. I takt med att den vetenskapliga kunskapen om människans åldrande och livslängd ökade, blev det dock allt vanligare att betrakta påståenden om extrem ålder med skepsis, vilket fick den brittiske författaren William Thoms att föreslå en uppsättning kriterier som måste uppfyllas för att någon skulle anses ha uppnått exceptionellt lång livslängd [4]. Thoms kriterier inkluderade undersökning av register där den påstådda födelsen skulle ha ägt rum, att ha en potentiell födelseattest som bekräftas av andra register och att få familjeinformation från de sökande för att underbygga deras påstående. Skytthe och Jeune vidareutvecklade dessa kriterier 1995 genom att föreslå fyra olika nivåer av säkerhet för åldersvalidering [5]:

- D – Vetskap om datum och ålder vid dödsfall
- C – Födelseregistrering
- B – Uppgifter från andra samtida källor
- A – Fullständig familjerekonstruktion

Det är möjligt att de första hundraåringarna levde redan i forntida civilisationer, men de första individerna som uppfyller åtminstone kriterium C enligt Skytthe och Jeune, föddes sannolikt under 1500- och 1600-talen, då det blev allt vanligare att föra register över den allmänna befolkningen [5, 6]. Fanforum på internet som ägnar sig åt

## Huvudbudskap

- Superhundraåringar är personer som levt längre än 110 år. Det finns en del skepsis kring om personer som påstår sig vara så gamla faktiskt är det.
- Sveriges folkbokföringssystem gör det möjligt att validera åldrarna på alla svenskfödda superhundraåringar sedan 1860. Dock saknas dokumentation för att kunna validera åldern på utomnordiskt födda individer.
- Sverige har hittills sett 28 validerade superhundraåringar, varav den äldsta blev 113 år.

exceptionell livslängd, har dokumenterat flera påstådda tidiga hundraåringar, till exempel Mary Elrington, som döptes i Haydon Bridge i Northumberland i England den 30 oktober 1654 och dog i Elizabethtown i New Jersey i USA den 20 januari 1764, vid en ålder av 109 år [7]. Även om en dopakt för Elrington identifierades 2016, har inga andra bevis som stöder hennes åldersanspråk hittills hittats, vilket resulterar i en valideringsnivå på i bästa fall C.

Den tidigaste hundraåringen som hittills har validerats är Eilif Philipsen från Norge [8]. Philipsen döptes i Kinsarvik i Norge den 21 juli 1682 och förekommer i flera norska register från ung ålder. Han registrerades slutligen som avliden i Kinsarvik den 20 juni 1785.

Äldre än hundraåringen är superhundraåringen, vilket är en person som har levt 110 år eller längre. Den tidigaste validerade superhundraåringen är Geert Adriaans Boomgaard från Nederländerna [9]. Boomgaard föddes i Groningen i Nederländerna den 21 september 1788

och dog i samma stad den 3 februari 1899. Hans anspråk styrks av ett anmärkningsvärt stort antal dokument som spänner över hela hans liv.

Hittills har över 3 000 superhundraåringar validerats av organisationer som specialiserat sig på validering av extrem livslängd, såsom International database of longevity (IDL), LongeviQuest (LQ) och European supercentenarian organisation (ESO). En del organisationer uppskattar att antalet levande superhundraåringar i världen är mellan 700 och 1 000 stycken, dock är antalet som är verifierbara betydligt lägre.

### *Exceptionell livslängd och folkbokföring i Sverige*

Sverige har under flera århundraden haft en historia av individer som påstått sig ha uppnått exceptionell livslängd [10]. Befolkningsregistrering i Sverige blev lagstadgad 1686, vilket innebar att präster skulle registrera namnen på de personer som bodde i deras församlingar och registrera alla födselar och dödsfall som skedde [11, 12]. I svenska kyrkböcker från slutet av 1700-talet och fram till mitten av 1800-talet nämns flera personer som påstås ha blivit över 110 år gamla, men inga av dessa påståenden kan styrkas med faktisk åldersvalidering, och ofta saknas information om var personerna föddes [10]. Ett sådant extremt påstående gjordes av Anders Mattsson, som dog i Barsebäck den 7 september 1730, enligt uppgift 663 år gammal. En tidig hundraåring verifierbar på B-nivå var Kerstin Johansdotter från Trehörna som föddes den 5 maj 1716 och dog den 17 augusti 1816.

Som nämnts innehöll de tidiga svenska kyrkböckerna ofta felaktiga åldersuppgifter, vilket också påverkade den tidiga befolkningsstatistiken. År 1749 infördes det svenska Tabellverket, vilket innebar att alla församlingspräster i Sverige var skyldiga att använda församlingsregister för att sammanställa befolkningen vart tredje år [13]. År 1858 inrättades Statistiska centralbyrån

(SCB), som ersatte Tabellkommissionen [14]. Enligt Lundström [12] kan uppgifter som förts in i kyrkböckerna efter 1860, då SCB införde en striktare kontroll av all befolkningsstatistik, anses vara i stort sett korrekta. År 1947 infördes ett tiosiffrigt personnummer för att identifiera varje svensk medborgare [15]. Kyrkböckerna förblev dock den primära källan till befolkningsdata fram till 1991, då Skatteverket tog över denna roll i och med införandet av folkbokföringslagen [16].

Riksarkivet har i dag en stor samling dokument från församlingarna i Sverige, vissa från tidigt 1600-tal. Dessa register är oftast digitaliserade och tillgängliga för allmänheten, vilket gör det möjligt för släktforskare och forskare att bedriva både forskning och rekonstruktion av släkträd många generationer bakåt. Olika släktforskargrupper sammanställer dessutom data och ger ut olika databaser som är tillgängliga för personer som släktforskar.

Skytthe m fl identifierade tolv svenska superhundraåringar som hade levt fram till 2008, med en verifieringsnivå på C-nivå för alla utom en danskfödd kvinna [13].

### *Syfte*

Syftet med denna artikel är att göra en analys av den senaste utvecklingen när det gäller studiet av superhundraåringar i Sverige. Målet är att bygga vidare på de resultat som presenterades i studien av Skytthe m fl från 2010 och att utvärdera om det går att uppnå en högre nivå av verifiering av svenska påståenden om exceptionell livslängd.

### **Metod**

Jag identifierade svenska påståenden om exceptionell livslängd genom att söka i *Svensk dödbok 8* (1830–2020) och kontakta Skatteverket för att identifiera individer som registrerats som att ha levt längre än 110 år. Jag erhöll information som namn, senaste bostadsort, datum och plats för fö-



delse och död, kön, civilstånd och personnummer från *Svensk dödbok 8*. Alla åldersanspråk spårades i omvänd ordning, med början från den senast tillgängliga dokumentationen till den tidigaste, när det var möjligt. Jag undersökte de svenska mantalslängderna (information om befolkningen i varje församling från varje decennium) från 1991, 1982, 1971, 1961 och 1951, för att erhålla dokumentation rörande mitten och slutet av livet.

Dokumentation från ung ålder och medelålder inhämtade jag via Riksarkivet, som förvaltar det svenska kyrkoarkivet, vilket inkluderar församlingsböcker, husförhörslängder, vigsel-, konfirmerations- och dopregister samt andra dokument. I vissa fall sökte jag i kyrkböckerna i kronologisk ordning med start från dopregistret. För personer födda utanför Sverige konsulterade jag motsvarande nationella arkiv. När så var möjligt gjorde jag en rekonstruktion av släktträdet genom att identifiera föräldrarnas och syskonens livslängd för att utesluta identitetsstöld.

## Resultat

Det fanns 33 påståenden om åldrar över 110 år efter 1860 i *Svensk dödbok 8*. Ytterligare fyra personer som levde när den senaste upplagan av *Svensk dödbok 8* publicerades, men som hade avlidit innan denna artikel färdigställdes har noterats av Skatteverket, totalt 35 kvinnor och två män. Av dessa 37 personer var 26 av svensk härkomst, fyra var från Turkiet, två var från Irak, och det fanns en vardera från Iran, Afghanistan, Norge, Danmark, samt från ett okänt land (tabell 1).

Undersökningen av de utomnordiskt födda personernas påståenden visade att de alla emigrerat till Sverige efter sin påstådda 70-årsdag. Fyra av dem uppgavs i dödboken fortfarande vara gifta vid dödsfallet, medan en femte blev änka vid den påstådda åldern 109 år. Jag kunde inte identifiera någon dokumentation rörande deras födelse eller tidiga liv från deras respektive hemländer.

Det gick att fastställa en tydlig linje av dokumentation från tidpunkten för dödsfallet till tidpunkten för födelsen för alla superhundraåringar födda i Norden. Varje individ fanns i alla sina respektive mantalslängder samt i en eller flera församlings- eller husförhörslängder. Alla 28 stod med i sin respektive kyrkas födelsebok. Alla utom två (Maria Larsson och Carl Mattsson) gick att validera som födda på sina påstådda födelsedatum. De två hade födelseanteckningar som indikerade att de var en dag äldre, respektive två dagar yngre.

Det kan noteras att det blivit vanligare med superhundraåringar i Sverige över tid (figur 1), men att det fortfarande är ett ovanligt fenomen, med enbart ett fåtal per år, eller ingen alls en del år, som uppnår en ålder av 110 år.

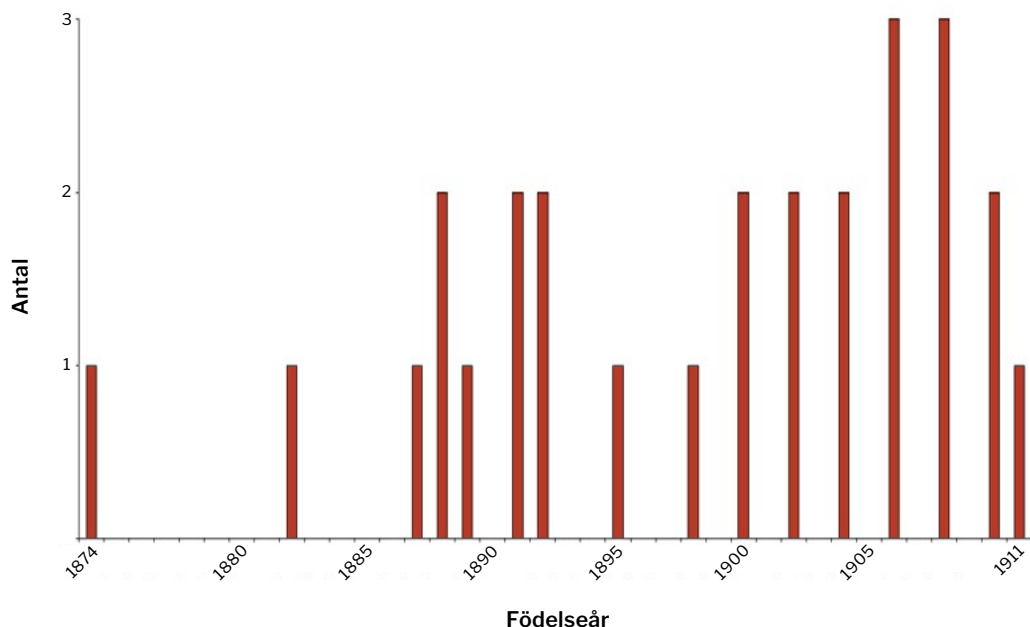
### *Exempel – validering av Kerstin Teresia Lindahl (1888–1999)*

Kerstin Teresia Lindahl avled i Norrahammar i Jönköpings län den 2 mars 1999 enligt *Sveriges dödbok 8*. I boken noterades hon ha blivit född i Västra Torsås i Kronobergs län den 10 juni 1888, och att ha blivit änka den 10 oktober 1952. I mantalslängderna från 1951–1991 noteras att hon var bosatt i trakten av Barnarp i Norrahammar i Jönköpings län. Församlingsböcker från 1918–1942 (ss. 598 och 822) noterar att Lindahl var bosatt i Barnarp i Jönköpings län med sin make Johan Magnus Helgot Lindahl (f. 5 maj 1877), gift 28 september 1918, och sin son Sven Erik Ingemar Lindahl (f. 29 juni 1922). Det är noterat att de flyttade till Barnarp från Västra Torsås den 10 januari 1918. Dopakten för Lindahls son Sven, daterad den 5 augusti 1922, noterar att han föddes den 29 juni 1922, och nämner hans föräldrars fullständiga namn, födelsedatum och vigseldatum. En anteckning i vigselboken från Västra Torsås, daterad 28 september 1918, noterar att Kerstin Teresia Svensson, bosatt i församlingen (s. 556), gifte sig med Johan Magnus Helgot Lindahl.



**TABELL 1.** Svenska superhundraåringar fram till 10 april 2022. Män anges med en asterisk. Valideringsnivåer enligt Skyttthe och Jeune (1995). Nivå D anses vara icke-validerad.

Namn	Födelsedatum	Dödsdatum	Ålder, år (dagar)	Nivå
Wilhelmine Sande	24 oktober 1874 (NO)	21 januari 1986	111 (89)	A
Hulda Johansson	24 februari 1882	9 juni 1994	112 (105)	A
Ellen Johansson	23 januari 1887	6 juli 1997	110 (164)	A
Katso Baghdo	2 februari 1888 (TR)	14 september 1998	110 (225)	D
Teresia Lindahl	10 juni 1888	24 juni 1998	110 (14)	A
Hilda Grahn	10 juni 1888	2 mars 1999	110 (265)	A
Razieh Siri Khabi Asl	3 augusti 1888 (IR)	11 januari 2000	111 (162)	D
Elsa Moberg	30 juni 1889	27 november 2001	112 (143)	A
Hanna Eriksson	26 februari 1891	26 juni 2001	110 (120)	A
Jenny Karlsson	17 oktober 1891	13 juli 2002	110 (269)	A
Johanne Svensson	24 januari 1892 (DK)	29 maj 2003	111 (125)	A
Anders Engberg*	1 juli 1892	6 november 2003	111 (128)	A
Khanem Yousef	1 januari 1895 (Okänd)	14 januari 2005	110 (13)	D
Astrid Zachrison	15 maj 1895	15 maj 2008	113 (0)	A
Fatemeh Ofoghikouhi	26 juni 1895 (IQ)	24 juli 2007	112 (28)	D
Hulda Karlsson	2 februari 1898	22 april 2008	110 (80)	A
Maria Eriksson	27 mars 1900	10 januari 2011	110 (289)	A
Elin Karlsson	21 april 1900	27 september 2010	110 (159)	A
Jwani Yaukhan	1 juli 1900 (IQ)	17 juli 2015	115 (16)	D
Rut Engström	23 september 1902	2 december 2013	111 (70)	A
Lydia Åslund	14 november 1902	19 november 2012	110 (5)	A
Karin Larsson	17 maj 1904	24 maj 2014	110 (7)	A
Chmouna Abdulmasih	15 juni 1904 (TR)	19 februari 2015	110 (250)	D
Gulli Bergendahl	10 december 1904	3 februari 2015	110 (55)	A
Kidso Sahin	10 augusti 1905 (TR)	13 augusti 2018	113 (3)	D
Nanny Halvardsson	2 juli 1906	26 maj 2017	110 (328)	A
Märta Mattsson	20 september 1906	18 februari 2017	110 (151)	A
Alice Östlund	8 december 1906	28 mars 2018	111 (110)	A
Hazna Aksoy	1 februari 1908 (TR)	5 mars 2020	112 (33)	D
Carl Mattsson*	9 mars 1908	24 juli 2019	111 (137)	A
Hertha Åkerlind	28 april 1908	10 juli 2018	110 (73)	A
Elvira Larsson	27 juli 1908	16 januari 2019	110 (173)	A
Flarid Lagerlund	8 februari 1910	9 april 2022	112 (60)	A
Signe Lundqvist	9 februari 1910	23 september 2020	110 (227)	A
Bibikhal Uzbek	9 november 1910 (AF)	26 december 2021	111 (47)	D
Hulda Källberg	16 januari 1911	18 november 2021	110 (306)	A
Ingrid Svensson	23 februari 1912	2 mars 2022	110 (7)	A



**FIGUR 1.** Antalet personer i Sverige per födelsekohort som uppnådde sin 110-årsdag fram till år 2022.

På sida 556 i husförhörslängden återfinns Kerstin Teresia, född i Västra Torsås den 10 juni 1888, boende tillsammans med sina föräldrar Sven Nilsson (f. 27 maj 1850) och Emma Maria Magnusson (f. 12 mars 1859) och sju yngre syskon i Stahult i Västra Torsås. Hennes namn är överstruket och det är antecknat att hon gifte sig 1918 och flyttade till Barnarp den 10 januari 1918. I den föregående husförhörslängden (s. 491) finns ytterligare två äldre syskon och ett yngre syskon antecknade som avlidna 1902. I konfirmationsboken noteras att Kerstin Teresia Svendsdotter, född den 10 juni 1888, och dotter till Sven Nilsson (s. 491), konfirmerades den 25 april 1903. Det föregående dokumentet är en husförhörslängd. Kerstin Teresia är registrerad med sin familj på sidorna 129–130. I husförhörslängden dessförinnan finns Kerstin Teresia och hennes familj på sidorna 596–597. Slutligen noteras i dopboken från Västra Torsås

att den 25 juni 1888 döptes Kerstin Teresia, född 10 juni 1888. Hennes föräldrar är Sven Nilsson och Emma Maria Magnusdotter, bosatta i Stahult (s. 596). Jag utförde en liknande efterforskning på Lindahls syskon och på de andra personerna med påstådd exceptionell livslängd (tabell 2).

### Diskussion

Resultaten visar att valideringen av exceptionell livslängd på A-nivå var möjlig för alla nordiskt födda superhundraåringar, vilket är en uppdatering av resultaten erhållna av Skytthe m fl [13]. För de icke-skandinaviska påståendena råder det fortfarande osäkerheter, även om det finns vissa tydliga frågetecken kring hur rimliga en del av dem är.

Som jag nämnt har Sverige ett exceptionellt registersystem, som gör det möjligt att utföra

**TABELL 2.** Familjerekonstruktion för Kerstin Teresia Lindahl (10.6.1888–2.3.1999).**Föräldrar**

NILSSON, Sven (27.5.1850–2.3.1943)

MAGNUSSON, Emma Maria (12.3.1859–14.8.1951)

Giftna 18 maj 1878

**Syskon**

SWERUP SVENSSON, Salomon (17.12.1878–22.6.1946)

SVENSSON, Nils Julius (26.9.1881–12.3.1970)

SVENSSON, Gerda Sofia (28.1.1883–10.1.1920)

SVENSSON, Kristina Judit (30.9.1885–22.10.1959)

SVENSSON, Hulda Idalia (27.2.1891–19.2.1929)

SVENSSON, Johan Magni Uno (9.6.1893–28.3.1979)

SVENSSON, Astrid Ingeborg (6.11.1895–8.9.1981)

MAGNUSSON, Gulli Elvira (6.5.1898–19.10.1981)

SVENSSON, Karl Artur (27.3.1901–8.5.1902)

SVENSSON, Karl Viking (25.8.1903–12.6.1992)

**Make**

LINDAHL, Johan Magnus Helgot (5.5.1877–10.10.1952)

Gift 28 september 1918

**Barn**

LINDAHL, Sven Erik Ingemar (29.6.1922–24.10.2020)

släktforskning på nästan varje person som fötts i Sverige under de senaste tre århundradena. Således har jag i denna studie kunnat verifiera alla superhundraåringar som föddes i de nordiska länderna och dog i Sverige före den 10 april 2022. Det kan noteras att den genomsnittliga årliga incidensen för en person som fyller 110 år har ökat något under det senaste decenniet.

Med hjälp av uppgifter från scb om levande födda som registrerats i Sverige varje år från födelsen av den första svenskfödda superhundraåringen som ingick i studien och fram till 1911 (den sista utdöda kohorten vid tidpunkten för skrivandet av denna artikel, det vill säga att det

fanns tre levande superhundraåringar som inte inkluderades), kan vi räkna ut att i genomsnitt ett av 162 600 levande födda barn uppnådde en ålder av 110 år i Sverige [17].

Studiet av exceptionell livslängd är ett område som har stött på svårigheter på grund av bristen på omfattande och tillförlitliga data. Detta beror på det faktum att få länder har väletablerade system för registrering av hela befolkningen, som går tillbaka till 1700-talet. De nordiska länderna är tämligen unika i detta avseende. Dessa register är en källa till demografiska data som kan användas för att studera hela befolkningen. Med tanke på att superhundraåringar är ett relativt nytt

fenomen bör det kunna vara möjligt att använda dessa system för att upptäcka och verifiera alla nordiskt födda superhundraåringar på högsta nivå enligt Skytthe och Jeunes kriterier.

### Etiska överväganden

I enlighet med den allmänna dataskyddsförordningen (GDPR) utfördes ingen forskning på, eller hantering av, känslig information rörande levande personer när denna artikel skrevs.

### Tack och erkännanden

Jag vill tacka Karin Modig, Andrew Holmes och Marco Wikkerink för deras kommentarer och synpunkter på ett utkast av detta dokument.

### Swedish supercentenarians

**Abstract.** Sweden's population registration system is among the most advanced and comprehensive in the world, with a history spanning several centuries. This system facilitates verification of age claims of all native-born inhabitants during the past three centuries, something that is of importance when studying the oldest old.

In this study, I could verify 28 persons of Nordic descent that reached the age of 110 years in Sweden until the year of 2022. Verification was achieved by utilizing the Swedish population registration system and publicly available genealogy resources.

### Referenser

- Poulain M. *On the age validation of supercentenarians*. I: Maier H, Gampe J, Jeune B, Robine JM, Vaupel JW, redaktörer. *Supercentenarians*. Springer; 2010. s. 3-30.
- Modig K, Andersson J, Vaupel J, Rau R, Ahlbom A. *How long do centenarians survive? Life expectancy and maximum lifespan*. *Journal of internal medicine*. 2017;282(2): 156-63. <https://doi.org/10.1111/joim.12627>
- Young RD, Desjardins B, McLaughlin K, Poulain M, Perls TT. *Typologies of extreme longevity myths*. *Current gerontology and geriatrics research*. 2010;423087. <http://dx.doi.org/10.1155/2010/423087>
- Thoms WJ. *Human longevity. Its facts and its fictions*. John Murray; 1876.
- Skytthe A, Jeune B. *Danish centenarians after 1800*. I: Jeune B, Vaupel JW, redaktörer. *Odense monographs on population aging 2: Exceptional longevity. From prehistory to the present*. Odense university press; 1995.
- Jeune B, Skytthe A. *Centenarians in Denmark in the past and the present*. *Population: An English selection*. 2001;13(1):75-93. <https://www.jstor.org/stable/3030260>
- Hatfield EF. *History of Elizabeth, New Jersey: including the early history of Union County*. Carlton and Lanan; 1868.
- Kjærgaard T. *Eilif Philipson – the first centenarian in Europe?* *Gerontologi og samfund*. 1995;11(1):4-5.
- Chambre D, Jeune B, Poulain M. *Geert Adriaans Boomgaard, the first supercentenarian in history?* I: Maier H, Jeune B, Vaupel JW, redaktörer. *Exceptional lifespans. Demographic research monographs*. Springer; 2021. s. 211-32.
- Nordahl B. *Hög ålder, långvarigt äktenskap etc*. *Släkt och bygd*. 2001;1(2).
- Wannerdt A. *Den svenska folkbokföringens historia under tre sekler* [internet, artikelserie tidigare publicerad i RSV Info 1979-82]. Skatteverket [citerad 2023-12-07]. Hämtad från: <https://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/attvarafolkbokford/folkbokforingens-historia/densvenskafolkbokforingenshistoriaundertre-sekler.4.18e1b10334ebe8bc80004141.html>
- Lundström H. *Record longevity in Swedish cohorts born since 1700*. I: Jeune B, Vaupel JW, redaktörer. *Odense monographs on population aging 2: Exceptional longevity. From prehistory to the present*. Odense university press; 1995.
- Skytthe A, Hervonen A, Ruisdael C, Jeune B. *Supercentenarians in the Nordic countries*. I: Maier H, Gampe J, Jeune B, Robine JM, Vaupel JW, redaktörer. *Supercentenarians. Demographic research monographs 07*. Springer; 2010. s. 203-16. <https://dx.doi.org/10.1007/978-3-642-11520-2>
- Jorner U. *Summa summarum: SCB:s första 150 år*. Statistiska centralbyrån; 2008.
- Statistiska centralbyrån. *Befolknings- och välfärdsstatistik 2016:1, Personnummer* [internet]. Statistiska centralbyrån; 2016. [citerad 2023-12-07] Hämtad från: <https://www.scb.se/contentassets/8d9d985ca9c->

84c6e8d879cc89a8ae479/ov9999\_2016a01\_br\_be96br1601.pdf

16. *Folkbokföringslag (SFS 1991:481)*. Finansdepartementet.
17. Statistiska centralbyrån. *Befolkningsutvecklingen i riket efter kön. År 1749–2021* [internet]. Statistiska centralbyrån; 2022 [citerad 2023-12-07]. Hämtad från: [https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START\\_\\_BE\\_\\_BE0101\\_\\_BE0101G/BefUtv-Kon1749/](https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__BE__BE0101__BE0101G/BefUtv-Kon1749/)



# Transformation av kunskap om åldrande och hälsa i samverkan med parter utanför akademien – erfarenheter från fyra forskningscentrum

Oskar Jonsson<sup>1</sup>, Lennart Magnusson<sup>2</sup>, Elizabeth Hanson<sup>2</sup>,  
Albert Westergren<sup>3</sup>, Synneve Dahlin-Ivanoff<sup>4</sup>, Qarin Lood<sup>5</sup>,  
Maria Haak<sup>3</sup>, Stig Ålund<sup>6</sup> och Susanne Iwarsson<sup>1</sup>

---

**ABSTRACT.** För att överbrygga gapet mellan forskning och praktik har initiativ för att transformera kunskap blivit allt viktigare. Med transformation av kunskap avser vi förhållningssätt och aktiviteter där forskare och andra samhällsaktörer samverkar för att syntetisera, utbyta, skapa, överföra och tillämpa kunskap för att öka den praktiska användningen av forskningsresultat och därmed främja hälsa och välfärd.

Denna studie är genomförd inom programmet UserAge – ett samarbete mellan fyra forskningscentrum – och bygger på självgranskning, med syftet att beskriva erfarenheter av att transformera kunskap. Data utgjordes av dokument, intervjuer, återkoppling och seminarier med företrädare för de fyra forskningscentrumen och parter utanför akademien. Vi redogör för gynnsamma strategier för samordning av forskningssamverkan som främjar hälsa och välfärd: ömsesidighet, öppenhet och inkludering. Resultaten visar att det krävs mötesplatser, resurser, tid, vägledning och stöd, samt engagemang från både forskare och parter utanför akademien.

<sup>1</sup>Institutionen för hälsovetenskaper, Lunds universitet

<sup>2</sup>Institutionen för hälso- och vårdvetenskap, Linnéuniversitetet, Nationellt kompetenscentrum anhöriga

<sup>3</sup>Fakulteten för hälsovetenskap, Högskolan Kristianstad

<sup>4</sup>Sektionen för neurovetenskap och fysiologi, Göteborgs universitet

<sup>5</sup>Sektionen för hälsa och rehabilitering, Göteborgs universitet

<sup>6</sup>CASE och UserAge brukarråd, Lunds universitet, Pensionärernas riksorganisation (PRO)

Korrespondens: Oskar Jonsson, oskar.jonsson@med.lu.se



## Inledning

Det finns ett behov av att öka den praktiska användningen av forskningsresultat inom området åldrande och hälsa, för att främja hälsa och välfärd. Vi utgår från Världshälsoorganisationen WHO:s definition av *knowledge translation* inom åldrande och hälsa [1]. I denna studie avser begreppet transformation av kunskap, förhållningssätt och aktiviteter där forskare och andra samhällsaktörer samverkar för att syntetisera, utbyta, skapa, överföra och tillämpa kunskap för att öka den praktiska användningen av forskningsresultat och därmed främja hälsa och välfärd. Begreppet omfattar relevanta aktörers syntes, utbyte och tillämpning av kunskap för att påskynda nyttan av innovationer på global och lokal nivå [2].

Uppluckringen av gränser mellan forskning, civilsamhälle, offentlig sektor och näringsliv ställer allt större krav på de enskilda samhällsaktörernas ansvar [3] och leder till att förhållningssätt och aktiviteter för att överbrygga gapet mellan forskning och praktik inom området åldrande och hälsa blir allt viktigare [4]. Som ett resultat av att gränser blivit alltmer flytande och uppluckrade har det blivit svårare att betrakta vetenskapen som ett delsystem i samhället, tydligt avgränsat från andra delsystem, vilket inneburit att rollfördelningen mellan olika samhällsaktörer har blivit otydlig. Detta ställer krav på ny kunskap och kompetens samt ökad förmåga till långsiktig självorganisation på forskningens, civilsamhällets, näringslivets och den offentliga sektorns arenor [3].

Samverkan mellan forskare och parter utanför akademien beskrivs som ett lovande tillvägagångssätt för att transformera kunskap och adressera komplexa och relevanta samhällsutmaningar – ett tillvägagångssätt som stöds och förespråkas av såväl beslutsfattare, forskningsfinansierare, forskare som organisationer [5–7]. Det finns dock många olika termer relaterade till forskningssamverkan. McKibbin och medarbetare

## Huvudbudskap

- Forskningscentrum med inriktning på åldrande och hälsa behöver i större utsträckning stärka och strukturera sitt arbets- och förhållningssätt så att forskningsresultaten når fram och används i policy och praktik.
- Forskarna behöver agera mer långsiktigt och anpassa organisation, resurser, processer och aktiviteter till relevanta och aktuella sammanhang och parter utanför akademien.
- För att överbrygga gapet mellan forskning och praktik är det av stor vikt att systematiskt följa upp och utveckla pågående och genomförd forskningssamverkan.

identifierade mer än 100 individuella, snarlika eller relaterade termer för begreppet [8]. Nguyen och medarbetare urskilde fyra utgångspunkter för *integrated knowledge translation*: 1) från början utvecklade i ett hälsoforsknings-sammanhang, 2) anses antingen epistemologiskt neutralt eller kopplat till socialkonstruktivism, 3) handlar vanligtvis inte om emancipation av aktörer utanför akademien, utan snarare om att öka praktisk användning av forskningsresultat, implementering och genomslag, och 4) betonar vikten av att parter utanför akademien är engagerade under hela forskningsprocessen, vilket ställer krav på forskningscentrum att tänka och agera proaktivt. Dessutom har den konceptuella utvecklingen av *integrated knowledge translation* inom tillämpningssammanhang lett till en inriktning mot spe-

cifika ändamål (till exempel att förbättra hälsa, att tillhandahålla effektivare hälsotjänster och produkter, och att stärka hälso- och sjukvårdssystemet) [9].

I den svenska kontexten är det dock få av de som söker forskningsmedel som beskriver teorier och metoder för samverkan. I ansökningar till Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte) användes år 2016 ett flertal olika termer relaterade till samverkan, men ingen av dem frekvent [10]. Det råder emellertid enighet om att det inte räcker med disciplinbaserad forskning, kunskap och kompetens för att överbrygga gapet mellan forskning och praktik [11]. Det krävs tvärvetenskap där man bevarar och samtidigt utvecklar varje disciplins eller forskningsfälts detaljerade förståelse av specifika frågor och kombinerar olika teorier, metoder, sakkunskap eller data för att gå bortom respektive disciplins eller forskningsfälts begränsade område, som bara täcker vissa aspekter av samtidens komplexa samhällsproblem [5]. Dessutom krävs det partnerskap mellan forskare och aktörer från civilsamhälle, offentlig sektor och näringsliv, samt tydliga och målinriktade strategier för att överbrygga gapet [9, 12].

En utmaning handlar om skillnader mellan de inre och yttre förutsättningarna hos både forskare och parter utanför akademien. Exempelvis kan skillnaderna visa sig i olika tempon, drivkrafter, resurser och begreppsvärldar [13, 14]. Hit hör också skillnader i olika sätt att värdera evidens, och den vikt som läggs vid specifik metodik [15]. En annan utmaning är tid och resurser för gemensamma ansökningar om forskningsanslag, aktiviteter i separata forskningsprojekt, kommunikationsinsatser, utvärderingar och implementering efter projektslut. Exempelvis brukar forskning ta tid och kräva resurser från anslagsgivare, vilket i sin tur gör att forskningsprojekt ofta sträcker sig över långa tidsperioder. Detta kan upplevas som en utmaning för parter utanför akademien som ofta snabbt vill se igångsättning och resultat.

Eftersom det finns många hinder och kostnader relaterade till samverkan mellan forskare och parter utanför akademien, krävs specifika strategier [15–17]. Kan man genom att öka förståelsen för varandras kompetenser, förutsättningar och sammanhang, forskare och parter utanför akademien, skapa bättre förutsättningar för transformation av kunskap? Det är viktigt att öka kunskapen om vilka förhållningssätt och aktiviteter som behövs för att överbrygga gapet mellan forskning och praktik.

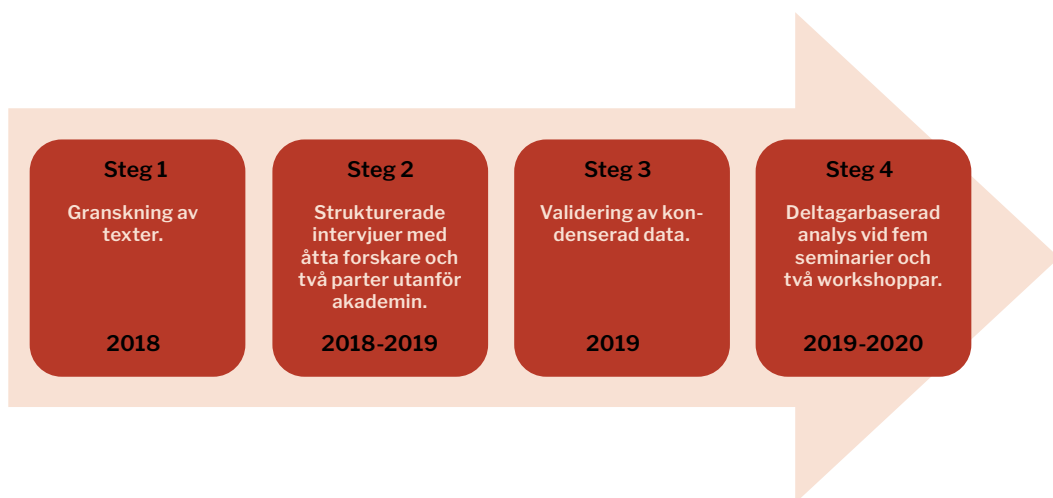
### *Syfte*

Syftet med vår studie var att beskriva erfarenheter av transformation av kunskap i samverkan mellan forskare och parter utanför akademien kopplade till fyra forskningscentrum, för att dra lärdomar och skapa förutsättningar för att överbrygga gapet mellan forskning och praktik.

### **Metod**

De fyra forskningscentrum som står bakom denna studie har samtliga stark tradition av samverkan med parter utanför akademien:

1) Centre of ageing and supportive environments (CASE), Lunds universitet, 2) Frail elderly support research group (FRESH), AgeCap, Göteborgs universitet, 3) Forskningsplattformen Hälsa i samverkan (FPL HIS), Högskolan Kristianstad, och 4) Nationellt kompetenscentrum anhöriga (Nka), med anknytning till Linnéuniversitetet. De fyra forskningsmiljöerna samarbetade år 2017–2023 i det Fortefinansierade programmet UserAge [18, 19], men är organiserade på olika sätt och har olika forskningsinriktningar och målgrupper. Detta gör det möjligt att nå en bred förståelse för förhållningssätt och aktiviteter utifrån deras specifika karaktär och uppdrag. CASE och FRESH finns vid äldre, stora universitet. CASE, med fokus på stödjande miljöer för den åldrande befolkningen, består av forskarmiljöer från fyra



**FIGUR 1.** Procedur för generering av data och analys i sekventiell process i fyra steg under åren 2018–2020.

fakulteter och ansvarar för den nationella forskarskolan SWEAH om åldrande och hälsa. FRESH, med fokus på sköra äldre personer, är en forskargrupp inom AgeCap, Centrum för åldrande och hälsa, där äldre personers kapabilitet<sup>1</sup> studeras ur ett tvärvetenskapligt perspektiv. FPL HiS, med fokus på hälsa, vård och omsorg, och Nka, med fokus på anhöriga, är knutna till nyare lärosäten (efter 1977), som har utvecklats utifrån närsamhällets förutsättningar och intressen [20]. Verksamheten vid FPL HiS innefattar bland annat fördelning av forskningsmedel till projekt som bedrivs i samverkan med parter utanför akademien. Nka arbetar på uppdrag av Socialdepartementet, med fokus på forskningskommunikation och stöd till kommuner och regioner i utveckling, samt införande och tillämpning av evidensbaserad praktik.

<sup>1</sup> Kapabilitet handlar om personers förmågor att nå mål och göra saker som de upplever som värdefulla.

För att dela erfarenheter och lära av varandra valde vi att använda självgranskning som metod för att genomföra studien [21].

#### *Procedur och källor*

Självgranskningen växte fram genom ett deltagarbaserat tillvägagångssätt till en sekventiell process i fyra steg, med blandade metoder: 1) granskning av texter, 2) strukturerade intervjuer, 3) validering av kondenserade data, och 4) deltagarbaserad analys (figur 1). Självgranskningen omfattade de fyra forskningscentrumens verksamheter i sin helhet och genomfördes under åren 2018–2020.

#### *Protokoll för granskning*

Vi använde WHO:s ramverk [1] som konceptuellt raster för självgranskningen av förhållningssätt och aktiviteter för att transformera kunskap

**TABELL 1.** De sju elementen i WHO:s ramverk för transformation av kunskap om åldrande och hälsa.

Element (e)	Kommentar och tolkning
e1 Sammanhang för praktisk användning av forskningsresultat <sup>1</sup>	Samhälleliga, kulturella, politiska och lokala sammanhang i relation till forskningscentrumens inriktningar och engagemang och intresse hos parter utanför akademien.
e2 Länkar och utbytesinsatser <sup>1</sup>	Kunskapsutbyte, interaktioner och relationer mellan aktörer som resulterar i ömsesidigt lärande. Intermediära aktörer har en viktig roll som förbindelse mellan forskare och parter utanför akademien.
e3 Samskapande av kunskap som stödjer praktisk användning av forskningsresultat <sup>1</sup>	Gemensamt skapande av kunskap som är relevant och ligger rätt i tiden. Inkluderar forskning i linje med etiska principer, normer, sociala värderingar liksom regler och lagar.
e4 Pådrivande insatser <sup>2</sup>	Strategier och aktiviteter för att göra information allmänt tillgänglig och kommunicera budskap till olika målgrupper.
e5 Stöd åt parter och andra aktörer utanför akademien <sup>2</sup>	Forskares och intermediära aktörers strategier och aktiviteter för att stödja parter och andra aktörer utanför akademien, så att de lättare ska kunna identifiera, tillgodogöra sig och använda forskningsresultat i policy och praktik. Fokus på att tillföra värde.
e6 Insatser där parter och andra aktörer utanför akademien drar till sig forskningsbaserad kunskap och kompetens <sup>3</sup>	Strategier och aktiviteter hos parter och andra aktörer utanför akademien för att tillägna sig forskningsbaserad kunskap och kompetens i situationer där de ser behov av att adressera kunskapsluckor och värderar praktisk användning av forskningsresultat.
e7 Utvärdering av insats med syfte att stödja praktisk användning av forskningsresultat <sup>1</sup>	Systematisk utvärdering och bedömning av processer, utfall, nyttiggörande och genomslag av forskningsresultat i policy och praktik.

<sup>1</sup> Gemensamt ansvar för forskare, intermediära aktörer, parter och andra aktörer utanför akademien, <sup>2</sup> forskares roll, <sup>3</sup> uppgift för parter och andra aktörer utanför akademien.

vid de fyra forskningscentrumen. Ramverket avser det sammanhang där nationella strategier etableras och implementeras, och består av sju element (e) (tabell 1), varav fyra element innefattar alla aktörers gemensamma ansvar (e1, e2, e3, e7), två element innefattar forskares

roll (e4, e5) och ett element innefattar uppgifter för parter och andra aktörer utanför akademien (e6). Totalt formulerade vi 24 frågor avseende de sju elementen, för att användas som protokoll för granskning av dokument, strukturerade intervjuer med forskare och analys av verksam-

heterna. För individuella intervjuer med företrädare för parter utanför akademien kopplade till forskningscentrumen använde vi anpassade frågor med snarlikt innehåll.

### *Källmaterial*

Vårt källmaterial omfattade de fyra forskningscentrumens webbsidor, fyra tidigare utvärderingar och fyra publikationer, tio strukturerade intervjuer, fyra skriftliga återkopplingar på kondenserade data, fem seminarier och två workshoppar med företrädare för de fyra forskningscentrumen och parter utanför akademien kopplade till dem.

Sammanlagt medverkade tio deltagare (fem kvinnor, fem män, sex av dem medförfattare i denna artikel) i strukturerade, ljudinspelade intervjuer genomförda av denna artikels försteförfattare. Åtta var forskare, varav fyra från CASE, två från FRESH, en från FPL HiS och en från Nka. Två medlemmar från CASE och UserAge brukarråd medverkade i intervjuer för att företräda parter utanför akademien, kopplade till forskningscentrumen (företrädare för pensionsorganisation respektive hälso- och sjukvård och social service).

### *Analys*

Intervjudata utgjorde primär källa för analysen, med ambitionen att integrera data från samtliga källor i analys och resultat. Inledningsvis använde vi WHO:s ramverk för en deduktiv analys [1]. Inför analysen sorterades och kondenserades den data som genererats, varpå forskare vid respektive forskningscentrum gav skriftlig återkoppling. De framväxande resultaten diskuterades vid fem seminarier och två workshoppar som leddes av denna artikels förste- och andreförfattare och involverade 60 deltagare, varav 40 representanter från forskningscentrumen och 20 representanter från parter utanför akademien kopplade till dem.

Såväl seminarierna som workshopparna hade två funktioner: 1) generering av data, och 2) deltagarbaserad analys. I ett senare skede övergick analysfasen gradvis till en induktiv analysprocess som resulterade i nitton aspekter (se tabell 2) vilka vi använde för att koda innehållet.

### **Resultat**

#### *Sammanhang för praktisk användning av forskningsresultat (e1)*

Den gemensamma upplevelsen bland studiens deltagare var att det fanns ett öppet klimat och goda förutsättningar för att använda forskningsresultat inom området åldrande och hälsa i policy och praktik, både nationellt och internationellt. De beskrev ömsesidighet, förtroende, delat ansvar, gemensamma prioriteringar och integrerad samverkan som stödjande för sammanhanget. Fyra aspekter (se tabell 2) framträdde:

*Samhällsförändringar och utvecklingsagendor*, exempelvis den demografiska utvecklingen med en åldrande befolkning, tekniska framsteg, digitalisering och strävan efter inkludering och jämlik hälsa. Forskningscentrumens ambition var att lyfta och ta hänsyn till marginaliserade grupper, i linje med utlysningar om finansiering av tvärvetenskaplig och gränsöverskridande forskning. Lagstiftning, råd och riktlinjer bidrog som gynnsamma drivkrafter.

*Efterfrågan, stöd och resurser hos parter utanför akademien* bidrog till transformation av kunskap. Det var viktigt med intresse och acceptans bland parterna utanför akademien för att de skulle engagera sig, stödja ett sammanhang för praktisk användning av forskningsresultat och praktiskt använda sig av forskningsresultat. Exempelvis gav ett europeiskt projektpris positiv uppmärksamhet för ett av forskningscentrumen. Förankring hos, och stöd från, personer i externa organisationer med uppdrag att samverka med

**TABELL 2.** Översikt över de aspekter av transformation av kunskap inom åldrande och hälsa som framkom i analysen.

Element (e) från WHO:s ramverk	Aspekt som framkom i analysen
e1 Sammanhang för praktisk användning av forskningsresultat	Samhällsförändringar och utvecklingsagendor Efterfrågan, stöd och resurser hos parter utanför akademien Intermediära aktörer Utmaningar
e2 Länkar och utbytesinsatser	Förutsättningar för interaktiva utbyten Former och metoder Olika roller, normer, agendor och värderingar
e3 Samskapande av kunskap som stödjer praktisk användning av forskningsresultat	Ledning, inriktning och anpassning Tydlig och väl avvägd rollfördelning Involvering av parter utanför akademien i forskningsprocessens olika faser
e4 Pådrivande insatser	Budskap Målgrupper och kommunikationskanaler
e5 Stöd åt parter och andra aktörer utanför akademien	Strategier och aktiviteter Instrumentella forskningsresultat
e6 Insatser där parter och andra aktörer utanför akademien drar till sig forskningsbaserad kunskap och kompetens	Förtroendefull dialog Engagemang Intermediära påtryckare
e7 Utvärdering av insats med syfte att stödja praktisk användning av forskningsresultat	Bemöta externa krav Ökad kunskap, kompetens och motivation

lärosäten var också viktigt och avgörande. Detta kunde exempelvis innebära att processer drevs eller finansierades av parter utanför akademien.

*Intermediära aktörer* som brukarråd, referens- och styrgrupper, intresseorganisationer,

samt forsknings- och utvecklingsenheter ansågs bidra till ett gynnsamt sammanhang. Personer som hade sin arbetsplats både inom och utanför lärosätet möjliggjorde dialog med både forskare och andra samhällsaktörer. De fungerade som rollmodeller i bägge riktningarna, bidrog till ökad

respekt och ökat intresse. Detta var ingångar som underlättade att föra ut forskningsresultat och få tillgång till parter utanför akademien som tar med sig kunskap om och från policy och praktik till lärosätena.

*Utmaningar* som identifierades av deltagarna var brist på tid, resurser, motivation och ovana vid forskningssamverkan. Förutsättningarna för praktisk användning av forskningsresultat påverkades i hög grad av behov hos parter utanför akademien och deras organisationer, vilka krav som ställs på dem och avstånd till beslutsfattande nivåer och personer.

### *Länkar och utbytesinsatser (e2)*

Inom elementet länkar och utbytesinsatser framkom det att förhållningssätt och gemensamma aktiviteter lade grunden för partnerskap och möjligheten att förena forskning, handling, involvering och teoriuppbyggnad. Det lade också grunden för vetenskapsfilosofiska antaganden, gemensam kunskapssyn, tvärgående kunskapskultur, världsbild och respekt för de olika aktörernas och personernas integritet. Genom fördjupade samarbeten kunde parterna skapa möten mellan olika kunskapsformer och bygga vidare på värdefull och viktig erfarenhet och kompetens hos de olika aktörerna. Språkbarriärer och avsaknad av ett gemensamt språk kunde leda till osäkerhet och utgöra hinder för länkar och utbytesinsatser. Långa uppstartsprocesser av separata forskningsprojekt och bristande kontinuitet i forskningssamverkan kunde upplevas som frustrerande för parter utanför akademien. Tre aspekter (se tabell 2) framträdde:

*Förutsättningar för interaktiva utbyten* beskrevs vara organisatorisk kapacitet, förankring av social kunskap, sociokulturellt perspektiv på lärande och viljan till gränsöverskridande kunskapsutbyte.

Studiens deltagare bedömde att platta organisationer stödjer interaktiva utbyten med olika karaktär, formella och informella kunskapsutbyten, kritiska diskussioner, revideringar och förbättring av idéer och planer för nya forskningsprojekt. De beskrev gränsöverskridande samarbete som en nyckelfaktor för att kunna adressera komplexa och samhällsrelevanta utmaningar. Det ansågs viktigt att nå olika kategorier av parter utanför akademien på individ-, verksamhets- och systemnivå, för att bidra till utveckling och innovation, samtidigt som breda och gränsöverskridande samarbeten gav ny teoretisk inblick i interaktionen mellan olika parter utanför akademien. Tradition av och attityder till samskapande av forskningsresultat, över disciplin- och forskningsfältgränser och tillsammans med parter utanför akademien, ansågs påverka länkar och utbytesinsatser positivt.

*Former och metoder* för utbytesinsatser visade en stor bredd. Det kunde handla om att driva eller ingå i nätverk eller plattformar, gemensamma möten, utbildning, seminarier, att etablera brukarråd eller vetenskapliga råd, ge eller få konsultation, remissyttranden, bidra till statliga utredningar, arrangera konferenser eller stimulera samverkan mellan olika parter utanför akademien. Studiens deltagare använde sig av pedagogiska metoder som workshoppar, studie- och forskningscirklar, dialogcaféer och blandade lärande nätverk.

Vidare framförde deltagarna vikten av en väl avvägd blandning av parter utanför akademien i olika utbytesinsatser och sammanhang, samt att forskare och doktorander ingick i nationella och internationella vetenskapliga sammanhang, som centrumbildningar och forskarnätverk. De ansåg att formen och metoden för kunskapsutbyte var en nyckelfråga, och att öppenhet för engagemang och perspektiv hos parter utanför akademien var avgörande. Modeller och metoder, lämpliga för det specifika sammanhanget (det vill säga syfte,



fas, parter, djup och omfattning) för att lyssna på, bekräfta, synliggöra och tillvarata kunskap och kompetens hos parter utanför akademien ansågs gynna varaktig forsknings-samverkan. De framförde även att grundutbildningsstudenters verksamhetsförlagda utbildning bidrog till ömsidigt lärande.

*Olika roller, agendor, normer och värderingar* ansågs vara viktiga aspekter att vara nyfiken på, lyhörd för och medveten om. Genom att förankra forskningssamverkan i, och tillsammans vidareutveckla social kunskap (det vill säga kunskap om andra, sig själv, regler, normer och roller i olika sammanhang), menade deltagarna att det var möjligt att bättre förstå relationer och händelseförlopp och handla därefter. Stuprörstänkande, som visar sig både inom och utanför forskningscentrumen, var ogynnsamt speciellt i samverkan med parter utanför akademien som präglas av personbunden kunskap, svag infrastruktur och hög omsättning av personal och personer i ledande positioner. Vidare menade man att det var otillräckligt om bara enstaka personer från parter utanför akademien var engagerade. Enligt parterna utanför akademien brister forskning och praktik när det gäller att lyssna på och värdesätta varandra. Dagens forskningssamverkan ansågs inte vara tillräckligt systematiserad och organiserad. Bland annat beskrev deltagarna att praktiker med forskningsintresse och forskare med intresse för praktiken arbetar var för sig. Ibland betraktas parter utanför akademien inte heller som fullvärdiga samarbetsparter i forskningsprojekt, och forskare och doktorander har inte alltid tillräckligt djup förståelse för villkoren inom policy och praktik.

### *Samskapande av kunskap som stödjer praktisk användning av forskningsresultat (e3)*

Deltagarna beskrev att aktiv och tydlig dialog mellan forskare och parter utanför akademien

i forskningsprocessens tidiga faser var viktigt för att göra det möjligt för forskningsresultat att komma till praktisk användning i forskningsprocessernas senare faser och framöver. Parterna utanför akademien ansåg att öppenhet, lyhördhet, transparens, respekt och tid var viktigt för att bygga tillitsfulla relationer och förtroende, och för att tydliggöra olika perspektiv och synpunkter. Att ha ett gemensamt språk, konkretisering och exemplifiering ansågs också vara viktigt för att möjliggöra förståelse för och involvering i forskning. Tre aspekter (se tabell 2) framträdde:

*Ledning, inriktning och anpassning* beskrevs som en viktig balansakt. Deltagarna pekade på betydelsen av att utgå från behov hos parterna utanför akademien. De ansåg att det var stödjande för den praktiska användningen av forskningsresultat att utveckla gemensam förståelse för forskningsresultatens nyckelkomponenter och att skapa förutsättningar för nogsam anpassning av forskningsresultat i specifika sammanhang. Det handlar om att jämkna och balansera mellan olikartade behov, samtidigt som forskarna håller sig inom sina ekonomiska ramar och bedriver ansvarstagande forskning med vetenskaplig stringens och god forskningssed.

*Tydlig och väl avvägd rollfördelning* betonades för att parter utanför akademien inte skulle bli alltför involverade i forskningen och förlora sitt unika perspektiv. För forskarna handlade det om att inte ta över uppgifterna för parterna utanför akademien. Deltagarna beskrev detta som en balansakt som kräver diskussion, samsyn och förändring för att anpassa och tydliggöra rollfördelningen i forskningsprocessens olika faser. Den kontinuerliga strävan efter tydlig och väl avvägd rollfördelning i specifika sammanhang ansågs vara unikt för samskapande av kunskap, till skillnad från mer traditionell forskning där forskningspersoner vanligtvis – av forskare – tilldelas väldefinierade roller för separata studietillfällen

i kontrollerade miljöer. Enligt deltagarna kunde otydlig och obalanserad rollfördelning utgöra hinder. Det kan vara komplicerat för enskilda personer både inom och utanför akademien att förena flera roller.

*Involvering av parter utanför akademien i forskningsprocessens olika faser* ansågs stärka forskningens kvalitet, relevans och aktualitet. Forskningsamverkan präglad av nyfikenhet, lyhördhet, öppenhet och inkludering bidrog till ökad tillgång till kompetens och datakällor samt förbättrade förutsättningar för att fullt ut se, förstå, förklara och förbättra policy och praktik. När parter utanför akademien involverades, skapades goda förutsättningar för forskare och parter att dra lärdomar, bidra med värde för varandra och nå ökad och fördjupad kunskap. Deltagarna lyfte behovet av alternativa och inkluderande tillvägagångssätt och särskilda metoder för att möta metodologiska utmaningar vid rekrytering, generering och analys av data, inte minst när det gäller samskapande av kunskap med personer som tillhör marginaliserade grupper, som sköra äldre personer och anhöriga. Långa och tidskrävande processer och praktiska erfarenheter av att planera, genomföra och utvärdera forskningsprojekt krävde uthållighet hos parter utanför akademien.

#### *Pådrivande insatser (e4)*

Pådrivande insatser handlar om att kommunicera budskap och forskningsresultat i lämpligt format till relevanta parter utanför akademien. Deltagarna beskrev att forskningscentrumens profil och varumärke kunde skapa förtroende och trovärdighet, vilket i sin tur kunde ha positiv påverkan på andra element (till exempel e1 och e6). Basen i profil och varumärke var den vision, det forskningsområde och den forskningsinriktning som forskningscentrumen strävar efter att uppnå. Två aspekter (se tabell 2) framträdde:

Grunden för de *budskap* som kommuniceras utgörs av den bästa tillgängliga forskningsbaserade kunskapen och de nya forskningsresultat som växer fram i pågående forskning. Deltagarnas praktiska erfarenhet var att det krävdes en omsorgsfull utveckling av budskap så att de blev tydliga och ledde till önskade effekter. De ansåg att attityder och förhållningssätt är viktiga, liksom tvärvetenskaplig och gränsöverskridande forskning. Exempel som lyftes fram var samskapande av kunskap, partnerskap och praktiskt tillämpad forskning.

Budskapen paketerades och fokuserades för att anpassas efter respektive *målgrupper och kommunikationskanaler*. Forskningscentrumens breda målgrupper såväl lokalt, regionalt och nationellt, som internationellt, krävde genomarbetade strategier för kommunikation. Exempelvis kunde kommunikation med olika sektorer eller nivåer innebära att budskapen betonades på olika sätt för olika målgrupper. Intermediära aktörer som nätverk, nyckelgrupper och ideella organisationer var viktiga som pådrivande aktörer (till exempel vid fokus på anhöriga nämndes anhörigkonsulenter, anhörigstödjare, anhörigcentraler, anhörigföreningar, invandrar- och andra ideella organisationer). Dessutom användes media för att föra ut budskap och skapa uppmärksamhet. Enligt parterna utanför akademien bör budskapet överensstämma med mottagarens värdegrund för att det ska nå dem. När teori, praktik och känsla finns med i kommunikation mellan personer med liknande livserfarenheter tillåts känslor, tillit och lärande att utvecklas. Ett hinder för att forskning ska nå ut i policy och praktik är att forskare generellt främst riktar sin kommunikation till andra forskare. Deltagarna ansåg att nytutexaminerad personal med mindre yrkes- och samverkanserfarenhet har större svårigheter som förmedlare av forskningsbaserad kunskap än mer erfaren personal.

### *Stöd åt parter och andra aktörer utanför akademien (e5)*

Deltagarna beskrev att stöd – åt parter och andra aktörer utanför akademien – för att engagera sig i och lättare använda sig av forskning, utgjorde en katalysator för att nå och gagna olika personer i deras vardag, yrkesverksamhet, ledarskap och policybeslutande. Två aspekter (se tabell 2) framträdde:

*Strategier och aktiviteter* som engagerar ansågs väcka intresse hos, och vara stödjande för, parter och andra aktörer utanför akademien. Forskare kunde erbjuda värdefull forskningsbaserad information, argumentation, kunskap och kompetens. Detta kräver emellertid förhållningssätt och aktiviteter som underlättar, stimulerar och stödjer parter och andra aktörer utanför akademien till att efterfråga forskningsresultat och ta nya initiativ. Forskningsresultat som skapats gemensamt har större potential att tillföra värde samt påskynda utvecklingsarbete och implementering. En positiv synergieffekt av gemensamma aktiviteter med flera parter utanför akademien beskrevs vara att alla lärde av och stärkte varandra.

*Instrumentella forskningsresultat* som hjälper och stödjer parter och andra aktörer utanför akademien att lösa specifika problem, var utbildningar, kunskapsöversikter, undervisnings- och inspirationsmaterial, instrument, manualer, databaser, program, riktlinjer och modeller. Sådana forskningsresultat kan ha olika övergripande mål, till exempel att utveckla policy och praktik, förbättra och stödja samverkan, arbets-sätt, beslutsfattande eller implementering. Stöd till parter och andra aktörer utanför akademien kunde innefatta konsultation, konkreta exempel med fallbeskrivningar, data, hälsoekonomiska beräkningar och lyckade lösningar. Forskarnas roll innefattade generering och syntetisering av kunskaper, samt lättillgänglig och anpassad kommunikation med och för avsedda målgrupper.

### *Insatser där parter och andra aktörer utanför akademien drar till sig forskningsbaserad kunskap och kompetens (e6)*

Förväntningar, erfarenheter, medvetenhet och motivation hos parter och andra aktörer utanför akademien kring forskningssamverkan spelade stor roll för hur de drog till sig forskningsbaserad kunskap och kompetens. Tre aspekter (se tabell 2) framträdde:

*Förtroendefull dialog* med och tillit till forskare och forskning var nyckelfaktorer. Goda förutsättningar för praktisk användning av forskningsresultat skapades när kommunikationen var en tvåvägsprocess för ömsesidigt lärande. Låga förväntningar, negativa attityder och skrala erfarenheter av forskningssamverkan kunde hindra parter och andra aktörer utanför akademien på olika nivåer att tillägna sig forskningsbaserad kunskap och kompetens. Andra utmaningar uppstod då parter och andra aktörer utanför akademien upplevde statuskillnader och brist på förtroende för dem som inte har självupplevda kunskaper.

*Engagemang* och förmåga att medverka i forskning och bedöma forskningsresultat fungerade om språket var begripligt och parterna utanför akademien tilläts vara involverade. Parterna utanför akademien bidrog genom aktiv och kontinuerlig involvering i gemensamma aktiviteter och underlättade därmed nogsam bedömning, anpassning och praktisk användning av forskningsresultat och dess nyckelkomponenter i specifika sammanhang, samt deras självständiga arbete med frågor. Studiens deltagare ansåg att brist på motivation och incitament hos parter och andra aktörer utanför akademien i stället kunde utgöra hinder.

Parterna utanför akademien framförde vikten av arenor, personer och organisationer som kan verka som *intermediära påtryckare* och att personer som

är engagerade i forskningen befinner sig på positioner där de kan identifiera behov och bidra till att forskningsresultat används i policy och praktik.

### *Utvärdering av insatser med syfte att stödja praktisk användning av forskningsresultat (e7)*

Elementet utvärdering av insatser med syfte att stödja praktisk användning av forskningsresultat var det som var svårast för deltagarna att beskriva. De ansåg att systematiska utvärderingar kräver mycket tid och resurser och att det kunde vara en utmaning att redogöra för, mäta och balansera olika typer av utfall, nyttiggörande och genomslag. Två aspekter (se tabell 2) framträdde:

För att *bemöta externa krav* genomförde forskningscentrumen processutvärderingar med ledning och personal, deskriptiva och kvantitativa utvärderingar, samt återkommande externa utvärderingar som verksamhetsrapportering och vetenskaplig och ekonomisk återrapportering av beviljade projektbidrag. Det finns ett ökat intresse av och högre ambitioner hos lärosäten, finansierare och enskilda forskare att beskriva och utvärdera vad forskningen bidrar med till samhället och vad skattebetalarna får för sina pengar.

Utvärderingar av forskning och samverkan framfördes även som ett sätt att *öka kunskap, kompetens och motivation* för att stimulera parter utanför akademien till fortsatt engagemang och bidra till lärdomar och anseende samt ha positiv påverkan på andra element (till exempel e1 och e2). Parterna utanför akademien ansåg det betydelsefullt att studera effekterna av insatser för att förena forskning och praktik, samtidigt som resultat från utvärderingarna var lättillgängliga.

### **Diskussion**

Baserat på deltagarnas utsagor visar vår självgranskande studie att det behövs målinriktade

strategier för samordning av samverkan med parter utanför akademien, strategier som kännetecknas av nyfikenhet, lyhördhet, ömsesidighet, öppenhet och inkludering. För att forsknings-samverkan på sikt ska kunna främja välfärd och hälsa krävs det enligt deltagarnas utsagor:

- mötesplatser, resurser, tid, motivation, incitament, vägledning och stöd, och att både forskare och parter utanför akademien är engagerade i formulering, genomförande och utvärdering av forskning och samverkan.

- mer omfattande, omvärldsorienterade, långsiktiga och flexibla övergripande strategier och planer för forskningssamverkan och inte enbart involvering av parter och andra aktörer utanför akademien i separata forskningsprojekt.

- kontinuerliga insatser för strukturering, organisering och resursfördelning av transformation av kunskap för att härigenom kunna initiera, genomföra och utvärdera partnerskapsinitiativ, forskningsprojekt och dess effekter.

I det följande kommer vi att, baserat på WHO:s ramverk [1] och utifrån resultaten i vår självgranskande studie, diskutera och ge förslag på strukturering för hållbar transformation av kunskap om åldrande och hälsa inom fyra övergripande aspekter – *forskning i partnerskap, särskilda metoder, utbildning för forskare, parter och andra aktörer utanför akademien* och *utvärderingar*.

Resultaten i studien visar att såväl forskare som parter utanför akademien kopplade till de fyra forskningscentrumen anser att *forskning i partnerskap* med varaktig forskningssamverkan i specifika sammanhang och ökad transparens kan överbrygga gapet mellan forskning och praktik och öka den praktiska användningen av forskningsresultat. Detta överensstämmer med resultat från Nguyen och medarbetare [9] och Etzerodt Laustsens doktorsavhandling [14], som visar att partnerskap kan bidra till en högre nivå av ömsesidig förståelse.

Forskning i partnerskap bygger på samarbeten som syftar till att stärka länkarna mellan forskare och parter utanför akademien, vilket främjar ömsesidigt flöde av information och idéer och säkerställer att relevanta samhällsproblem adresseras och att lösningar identifieras [12]. Deltagarna i vår studie menade att partnerskap behöver präglas av förtroende, lyssnande, dialog och tillgänglighet för att skapa förutsättningar för utveckling av idéer, samarbeten, organisering, planer för nya och relevanta forskningsprojekt och finansiering. En strukturering av partnerskapets former, processer och metoder med tillräckliga resurser, krävs för att de olika parterna ska kunna medverka på likvärdiga villkor. Incitament och resurser för att ingå i partnerskap behövs för alla parter. Enligt de forskare och parter utanför akademien som deltog i vår studie bidrar engagemang i partnerskap till att öka forskningens kvalitet och till att forskningsresultat kommer till användning i policy och praktik.

Samtidigt identifierade deltagarna utmaningar, exempelvis i form av spänningar mellan olika behov, agendor och prioriteringar hos forskare från olika discipliner och forskningsfält och hos parter och andra aktörer utanför akademien. Olika kategorier av parter och andra aktörer utanför akademien kan innebära olika utmaningar i de olika elementen. Samtidigt som många förordar att forskning som adresserar komplexa samhällsutmaningar ska genomföras i nära samverkan med parter utanför akademien [5, 6], ska forskare samtidigt inte låta sig påverkas av parternas agendor [22]. Samverkan ställer högre krav på att forskarna handlar genomtänkt och korrekt och inte förlorar den vetenskapliga hållningen. Likaså är det viktigt att parterna utanför akademien kan förhålla sig kritiskt och konstruktivt och att de låter sig stärkas och utvecklas av arbete i partnerskap. Utmaningar identifierade av deltagarna för såväl forskare som parter utanför akademien är olika tempo i processer, bristande kontinuitet,

svag infrastruktur och hög omsättning av personal och personer i ledande positioner, vilket kräver uthållighet.

Baserat på deltagarnas utsagor drar vi slutsatsen att forskningssamverkan och partnerskap också kan ge många möjligheter som ömsesidigt lärande och förbättring av forskningens kvalitet, relevans och aktualitet. Med goda ambitioner och intentioner, ökad kunskap om forskning i partnerskap, tillräckliga resurser för alla aktörer, intermediära arenor och strategiska insatser, går det med stöd i deltagarnas utsagor att dra slutsatsen att det i elementet länkar och utbytesinsatser (e2) går att förebygga och undvika problem och strukturera för att ta vara på de många möjligheterna. Det är då möjligt att förena varaktig samverkan i specifika sammanhang med forskning och teoriuppbyggnad.

Deltagarna i vår studie uttryckte också en normativ agenda i linje med rådande utvecklingsagendor som FN:s globala mål<sup>2</sup> – att nå jämlik hälsa, uppmärksamma och ta hänsyn till marginaliserade grupper som sköra äldre personer och deras anhöriga. Baserat på deltagarnas utsagor kan vi dra slutsatsen att det finns behov av att utveckla *särskilda metoder* för att nå och involvera sådana grupper. Vid involvering av sköra äldre personer är det exempelvis extra viktigt att det sker utifrån deras personliga förutsättningar och förväntningar med former, processer och metoder som medger flexibilitet [23]. Vid involvering av anhöriga behöver forskarna vara både flexibla och kreativa under hela processen för att löpande adressera olikartade förutsättningar och behov [24]. Generellt är det även viktigt att överväga val av metoder från olika discipliner, fält och traditioner för att skapa bästa möjliga rollfördelning och förutsättning för respektive part i specifika sammanhang [25]. Baserat på deltagarnas utsagor drar vi slutsatsen att partnerskap kan skapa förutsättningar för

<sup>2</sup> <https://www.globalamalen.se>.

nogsam och strategisk identifiering av de grupper som forskningen avser att stödja.

Viktiga uppgifter för parter utanför akademien är att inspirera och stimulera sina nätverk och bidra till paketering och fokusering av forskningsresultat så att de får bästa möjliga spridning, även till aktörer som inte medverkat i forskningssamverkan. Vidare framförde deltagarna i vår studie vikten av planering av budskap och val av kommunikationskanaler för att uppnå önskade synergieffekter samt stödja och stimulera praktisk användning av forskningsresultat. Enligt deltagarna är det lämpligt att ta avstamp i frågor som både parterna utanför akademien och forskarna värderar högt, och anpassa budskap för att vinna förtroende och uppmärksamhet.

Vår studie visar att en effektiv strukturering av transformation av kunskap ställer stora krav på de involverade. Vi drar slutsatsen att det finns behov av att utveckla relevanta, lättillgängliga och anpassade *utbildningar för forskare, parter och andra aktörer utanför akademien* för att stimulera och stödja den praktiska användningen av forskningsresultat. Exempel på andra kompetenshöjande insatser är praktikplatser, arbetsrotation och mentorskap. Forskare behöver ha praktisk träning och erfarenhet av att på lämpligt sätt involvera, lyssna på, bekräfta, synliggöra, bemöta och på djupet förstå villkor för olika kategorier av parter utanför akademien. De behöver kunna tillvarata kunskap och kompetens hos parterna utanför akademien, summera, återkoppla och anpassa budskapen. Parter och andra aktörer utanför akademien behöver förmåga att förstå forskningsprocesser, kritiskt värdera och omsätta olika former av kunskap och forskningsresultat till policy och praktik. Det innefattar även att integrera, modifiera och tillämpa ny kunskap och nya forskningsresultat som utmanar etablerade normer, värderingar och arbetssätt i vardagen, yrkesverksamheten, ledarskap och policy.

Deltagarna hade svårast för att redogöra för *utvärderingar* av insatser med syfte att stödja

praktisk användning av forskningsresultat.

Ett av forskningscentrumen genomförde och baserade sina utvärderingar av olika insatser på *ÄldreVäst Sjuhärads-modellen* [26], som bygger på Lincoln and Guba's autenticitetskriterier [27]. Modellen innebär kortfattat att utvärdera om olika parter utanför akademien lär sig mer om den egna gruppen, om andra grupper, om det bidragit till att identifiera områden för utveckling eller om det lett till verklig utveckling och handling. Svårigheten att redogöra för utvärderingar pekar på ett behov att i större utsträckning genomföra sådana. Med fördel skulle sådana utvärderingar kunna genomföras på individ-, verksamhets- och systemnivå, och inkludera hur rådande normer, värderingar och arbetssätt påverkar utfall, nyttiggörande och genomslag. Resultaten kan användas för att kontinuerligt förbättra forskning i partnerskap, stimulera parter utanför akademien och på sikt bidra till att forskning når policy och praktik.

Vår studie har nationell och internationell relevans då den kan tjäna som ett underlag för reflektion, systematisk uppföljning och kollegial granskning även vid andra forskningscentrum. Baserat på resultaten kommer en checklista med aspekter som bedöms vara viktiga för en effektiv strukturering av transformation av kunskap att utvecklas. Checklistan kommer att testas och utvärderas med avseende på lämplighet och användbarhet, samt vidareutvecklas tillsammans med potentiella användare.

### *Metoddiskussion*

Vår studie är avgränsad till beskrivningar, perspektiv och framställningar från forskare och några parter utanför akademien som var kopplade till fyra forskningscentrum. Självgranskning kan kritiserats som ansats och det kan tänkas att både studiens deltagare och medförfattare ville ge en främst positiv bild av den egna verksamheten, de egna aktiviteterna och de nära relationerna till

varandra. Den kan ha lett till utsagor som kanske inte avspeglar verkliga omständigheter och svagheter. Alla intervju- och dialogbaserade studier och speciellt självgranskande studier i situationer där tillitsfulla relationer och förtroende är av betydelse har sådana begränsningar, då det alltid kan finnas andra förhållanden än de som förs fram. Dessutom är sex av intervjudeltagarna även medförfattare, vilket kan öka risken för positiva tolkningar. Både de deltagande forskarna och parterna utanför akademien framförde emellertid utmaningar och skildringar av hur dessa skulle kunna adresseras, vilket tyder på att de verkligen önskade åstadkomma en så objektiv bild som möjligt. Vi använde också flera källor för att tydliggöra olika perspektiv och skapa en bred förståelse.

En svaghet är att studien saknar utvärderingar av separata utbytesinsatser och forskningsprojekt med redogörelser för deras utfall. För beskrivning av sådana utvärderingar hänvisar vi till andra studier från forskningscentrumen där kunskap transformerats och lett till ökad medvetenhet, gemensamt lärande, kontextanpassat utvecklings- och förändringsarbete, implementering och genomslag [till exempel 28–35].

En styrka är att de olika källorna om respektive forskningscentrum (webbsidor, tidigare utvärderingar, publikationer och intervjuer) i hög grad bekräftade varandra. Seminarier med återkoppling från både forskare och parter utanför akademien i olika konstellationer bidrog till att olika perspektiv möttes och diskuterades, med en kritisk hållning till de framväxande resultaten.

Ytterligare en styrka är att de forskare som medverkade i intervjuer, seminarier och workshoppar kom från olika lärosäten, discipliner, fält och traditioner, vilket minskar risken för enögdhet, egenintresse och snedvridning. Vår studie kan därmed ses som systematisk kvalitetsuppföljning som har lett till kollegialt lärande.

WHO:s ramverk var användbart för att granska,

koda och analysera forskningscentrumens förhållningssätt och aktiviteter för att transformera kunskap och synliggöra svagheter och styrkor [1]. Samtidigt bidrog protokollen för självgranskning och analys till kartläggning och förståelse av många aspekter. Detta skapar förutsättningar för systematiska förbättringar som kan nyttjas för en djupare förståelse av processer, praktiker och relationer i specifika sammanhang. Ramverket bidrog också till att synliggöra forskningscentrumens strategiska planering, samordning och utvärdering för att genomföra forskning i partnerskap.

### *Slutsats*

Forskningscentrum med inriktning på forskning om åldrande och hälsa behöver i större utsträckning stärka och strukturera sitt arbets- och förhållningssätt avseende transformation av kunskap så att forskningsresultaten når fram och används i policy och praktik. Forskarna behöver agera mer långsiktigt och anpassa organisation, resurser, processer och aktiviteter till relevanta och aktuella sammanhang och behov, efterfrågan, intresse och engagemang hos parter utanför akademien. För att överbrygga gapet mellan forskning och praktik är det av stor vikt att systematiskt följa upp och utveckla pågående och genomförda partnerskapsinitiativ samt utvärdera effekterna av forskningsresultat på policy och praktik.

---

### **Tack till**

Författarna vill rikta ett tack till de personer från CASE och UserAge brukarråd och Nka:s styrgrupp som medverkade i vår studie. Vi vill också uttrycka vår tacksamhet till alla forskare, doktorander och parter utanför akademien inom programmet UserAge för deras intellektuella återkoppling. Tack till Forte som har finansierat det sexåriga programmet UserAge (Referensnummer: 2016-07090).



### Författarnas bidrag

Oskar Jonsson, Lennart Magnusson och Elizabeth Hanson utformade denna studie och gjorde analysen. Oskar Jonsson genomförde de strukturerade intervjuerna och ledde tillsammans med Lennart Magnusson seminarier och workshoppar. Lennart Magnusson, Albert Westergren, Synneve Dahlin-Ivanoff, Qarin Lood, Stig Ålund och Susanne Iwarsson blev intervjuade. Oskar Jonsson, Lennart Magnusson och Elizabeth Hanson har författat artikeln. Samtliga författare har bidragit med intellektuell återkoppling och engagemang i seminarier, workshoppar och författarskapet samt läst och godkänt artikeln.

### Knowledge translation within ageing and health in collaboration with actors outside academia – experiences from four research centers

**Abstract.** To bridge the gap between research and practice, initiatives to facilitate knowledge translation have become increasingly important. By knowledge translation, we mean approaches and activities where researchers and other stakeholders collaborate to synthesise, exchange, create, transfer, and apply knowledge to increase the practical use of research results and promote health and welfare.

This study is carried out within the UserAge program – a collaboration between four research centers – and is based on self-evaluation, with the aim to describe experiences of knowledge translation. The data consisted of documents, interviews, feedback, and seminars with representatives of the four research centers and partners outside academia linked to these. We outline favorable strategies for coordination of research collaborations that promote health and welfare: reciprocity, transparency, and inclusion. The findings show that meeting places, resources, time, guidance, support and commitment from both researchers and partners outside academia are required.

### Referenser

1. Världshälsoorganisationen WHO. *Knowledge translation framework for ageing and health*. Världshälsoorganisationen WHO; 2012.
2. Pablos-Mendez A, Shademani R. *Knowledge translation in global health*. *Journal of continuing education in the health professions*. 2006;26(1):81-6. <https://doi.org/10.1002/chp.54>
3. Nowotny H, Scott P, Gibbons M. *Rethinking science. Knowledge and the public in the age of uncertainty*. Polity press; 2001.
4. Ellen ME, Panisset U, de Carvalho IA, Goodwin J, Beard J. *A knowledge translation framework on ageing and health*. *Health policy*. 2017;121(3):282-91. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2016.12.009>
5. Bammer G. *Key issues in co-creation with stakeholders when research problems are complex*. *Evidence and policy*. 2019;15(3):423–35. <https://doi.org/10.1033/2/174426419X15532579188099>
6. *Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige* (Proposition 2020/21:60) [internet]. Utbildningsdepartementet; 2020 [citerad 20 juni 2022]. Hämtad från: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2020/12/forskning-frihet-framtid--kunskap-och-innovation-for-sverige>
7. Europeiska kommissionen. *Horizon Europe strategic plan (2021–2024)* [internet]. Publications office of the European union; 2021. [citerad 20 juni 2022]. Hämtad från: [https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/horizon\\_europe\\_strategic\\_plan\\_2021-2024.pdf](https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/horizon_europe_strategic_plan_2021-2024.pdf)
8. McKibbin KA, Lokker C, Wilczynski NL, Ciliska D, Dobbins M, Davis DA m fl. *A cross-sectional study of the number and frequency of terms used to refer to knowledge translation in a body of health literature in 2006: a Tower of Babel?* *Implementation science*. 2010;5(1):1-11. <https://doi.org/10.1186/1748-5908-5-16>
9. Nguyen T, Graham ID, Mrklas K.J, Bowen S, Cargo M, Estabrooks CA m fl. *How does integrated knowledge translation (IKT) compare to other collaborative research approaches to generating and translating knowledge? Learning from experts in the field*. *Health research policy and systems*. 2020;18:35. <https://doi.org/10.1186/s12961-020-0539-6>
10. Jonsson O, Iwarsson S. *Scrutinizing the collaboration criterion in research: how do policy ambitions play out in proposals and assessments?* *Scientometrics*. 2022;127(8), 4675-4696. <https://doi.org/10.1007/s11192-022-04428-0>
11. Straus SE, Tetroe J, Graham I. *Defining knowledge translation*. *CMAJ*. 2009 Aug 4;181(3-4):165-8. <https://doi.org/10.1503/cmaj.081229>
12. Walter I, Davies H, Nutley S. *Increasing research impact through partnerships: evidence from outside health care*. *Journal of health services research*

- and policy. 2003 Oct;8 Suppl 2:58-61. <https://doi.org/10.1258/135581903322405180>
13. Perez Vico E. *En översikt av forskningen om samverkansformer och deras effekter*. I: Berg M, Fors V, Willim R, redaktörer. *Samverkansformer: Nya vägar för humaniora och samhällsvetenskap*. Studentlitteratur; 2018. s. 29-50.
  14. Laustsen CE. *Involving professionals in research: In the field of ageing and health* [doktorsavhandling, internet]. Lunds universitet; 2022 [citerad 20 juni 2022]. Hämtad från: [https://lucris.lub.lu.se/ws/portal-files/portal/115127766/Christine\\_E.\\_Laustsen\\_KAP-PA\\_WEBB.pdf](https://lucris.lub.lu.se/ws/portal-files/portal/115127766/Christine_E._Laustsen_KAP-PA_WEBB.pdf)
  15. O'Donoghue Jenkins L, Kelly PM, Cherbuin N, Anstey KJ. *Evaluating and using observational evidence: The contrasting views of policy makers and epidemiologists*. *Frontiers in public health*. 2016 Dec 6;4:267. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2016.00267>
  16. O'Brien MA, Carson A, Barbera L, Brouwers MC, Earle CC, Graham ID m fl (2018). *Variable participation of knowledge users in cancer health services research: results of a multiple case study*. *BMC Medical research methodology*. 2018;18:150. <https://doi.org/10.1186/s12874-018-0593-8>
  17. Oliver K, Kothari A, Mays N. *The dark side of coproduction: do the costs outweigh the benefits for health research?* *Health research policy and systems*. 2019;17(1):33. <https://doi.org/10.1186/s12961-019-0432-3>
  18. Iwarsson S, Edberg A-K, Dahlin Ivanoff S, Hanson E, Jönson H, Schmidt SM. *Understanding user involvement in research in aging and health*. *Gerontology and geriatric medicine*. 2019;5: 1-10. <https://doi.org/10.1177/2333721419897781>
  19. Jönson H, redaktör. *UserAge. Att förstå brukarmedverkan i forskning om åldrande och hälsa*. Lunds universitet; 2023. *Research reports in social work*; 2023:2.
  20. Benner M, Sörlin S. *Samverkansuppgiften i ett historiskt och institutionellt perspektiv* [internet]. Vinnova; 2015. VA 2015:02. [citerad 20 juni 2022]. Hämtad från: <https://www.vinnova.se/publikationer/samverkansuppgiften-i-ett-historiskt-och-institutionellt-perspektiv>
  21. Hanza MM, Reese AL, Abbenyi A, Fornea C, Njeru JW, Nigon JA m fl. *Outcomes of a community-based participatory research partnership self-evaluation: The Rochester healthy community partnership experience*. *Progress in community health partnerships*. 2021;15(2):161-75. <https://doi.org/10.1353/cpr.2021.0019>
  22. Vetenskapsrådet. *God forskningssed*. Vetenskapsrådet; 2017.
  23. Berge I. *Ge alla en chans att vara med – Brukarinvolvering i forskning med och för sköra äldre personer* [licentiatuppsats, internet]. Göteborgs universitet; 2021 [citerad 20 juni 2022]. Hämtad från: <https://gu-pea.ub.gu.se/handle/2077/70824>
  24. Malm C. *Involving informal carers in health and social care research* [doktorsavhandling, internet]. Linnéuniversitetet; 2022 [citerad 20 juni 2022]. Hämtad från: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1657778/FULLTEXT01.pdf>
  25. Frögren J. *On user involvement in research on ageing and health* [doktorsavhandling, internet]. Lunds universitet; 2022 [citerad 7 november 2023]. Hämtad från: [https://portal.research.lu.se/files/141889523/e\\_spik\\_ex\\_Joakim.pdf](https://portal.research.lu.se/files/141889523/e_spik_ex_Joakim.pdf)
  26. Magnusson L, Nolan MR, Hanson E, Berthold H, Andersson BA. *Developing partnerships with older people and their family carers: the ÄldreVäst Sjuhärad model*. *Quality in ageing and older adults*. 2001;2(2):32-8. <https://doi.org/10.1108/14717794200100015>
  27. Lincoln YS, Guba EG. *Naturalistic inquiry*. Sage publications; 1985.
  28. Westergren A. *Action-oriented study circles facilitates efforts in nursing homes to "go from feeding to serving": conceptual perspectives on knowledge translation and workplace learning*. *Journal of aging research*. 2012;ID 627371:13 s. <https://doi.org/10.1155/2012/627371>
  29. Hanson E, Magnusson L, Sennemark E. *Blended learning networks supported by information and communication technology: An intervention for knowledge transformation within family care of older people*. *Gerontologist*. 2011;51(4), 561-570. <https://doi.org/10.1093/geront/gnr015>
  30. Ståhl A, Iwarsson S. *Tillgänglighet, säkerhet och trygghet för äldre i den lokala miljön. Demonstrationsprojekt "Kom så går vi". Slutrapport. Sammanfattning*. Vägverket Region Skåne; 2007. *Publikation 2007:109*.
  31. Lood Q, Hermansen Østby R, Hultqvist S, Edvardsson D, Dahlin-Ivanoff S. *Uncovering hidden abilities for participation in research through photo-elicitation interviews: a view on participatory research with people living in residential care facilities*. *Research involvement and engagement*. 2023;9(1), 9. <https://doi.org/10.1186/s40900-023-00422-9>
  32. Eklund K, Wilhelmson K, Landahl S, Ivanoff-Dahlin S. *Screening for frailty among older emergency department visitors: validation of the new FRESH-screening*

- instrument*. BMC Emergency medicine. 2016;16(1), 1-7. <https://doi.org/10.1186/s12873-016-0087-0>
33. Nivestam A. *Health-promoting aspects of preventive home visits for older persons: An individual and a societal perspective* [doktorsavhandling, internet]. Lunds universitet; 2022 [citerad 8 december 2023]. Hämtad från: <https://portal.research.lu.se/en/publications/health-promoting-aspects-of-preventive-home-visits-for-older-pers>
  34. Mattsson T, Giertz L. *Vulnerability, law, and dementia: an interdisciplinary discussion of legislation and practice*. Theoretical inquiries in law. 2020; 21(1), 139-159. <https://doi.org/10.1515/til-2020-0007>
  35. Hedvall P-O. *Universell utformning – ett diskussionsunderlag*. I: Styretredningen för funktionshinderspolitiken. Styrkraft i funktionshinderspolitiken (SOU 2019:23). Norstedts juridik; ss. 287-300.

# Vanlighet, försäkran och riskmedvetenhet: äldreboendens självpresentationer på Instagram under covid-19-pandemin

Elisabeth Carlstedt<sup>1</sup>

---

**ABSTRACT.** Denna studie undersöker hur äldreboenden presenterade sina verksamheter på Instagram under covid-19-pandemins första år, genom kvalitativ analys av fyra intervjuer med företrädare för äldreboenden, samt 1748 bilder från två Instagramkonton.

Resultatet visar att medan boendenas företrädare i intervjuerna beskrev år 2020 som kaosartat, presenterades livet på äldreboendena på Instagram som aktivt och socialt, i likhet med presentationer från innan pandemin. Tre budskap identifierades i Instagrammaterialet: att verksamheten bedrevs som vanligt, att pandemin pågick, men att publiken inte behövde oroa sig, samt att pandemin pågick och var ett reellt hot.

Studien drar slutsatsen att budskapen på Instagram främst syftade till att lugna oroliga anhöriga under besöksförbudet, genom att utgöra motbilder mot en negativ medierapportering. Genom anpassning till publikens förväntningar kan verksamheter förmedla lugnande budskap och därmed skydda sitt anseende även i kriser. Även om presentationer på sociala medier förmedlar tillrättalagda budskap kan de för en utomstående publik betraktas som en attraktiv, aktuell och tillgänglig källa till information om vad som pågår på äldreboenden, särskilt då insynen är begränsad.

<sup>1</sup>Socialhögskolan, Lunds universitet

Korrespondens: Elisabeth Carlstedt, [elisabeth.carlstedt@soch.lu.se](mailto:elisabeth.carlstedt@soch.lu.se)

## Inledning

Enligt en nyinstitutionell förståelse av organisationer är de lyhörda inför och beroende av omgivningens uppfattning om dem. Organisationer behöver externt godkännande, och erhåller detta genom att visa upp att de motsvarar externa krav och förväntningar [1]. Vikten av en bra organisatorisk image har ökat de senaste decennierna [2]. Det är även fallet inom den svenska välfärdssektorn, och särskilt så i takt med ökad marknadsiering och konkurrens mellan utföra-re [3, 4]. Ett särskilt tydligt exempel är svenska äldreboenden. Äldreboenden har svårt att demonst-rera framgång, då verksamheten inte hand-lar om att producera positiva behandlingsutfall, utan snarare om att i möjligaste mån bevara omsorgsmottagarnas funktion och välbefinnan-de [5]. Det tycks också finnas en allmänt negativ föreställning om äldreboenden. Whitaker har beskrivit dem som "levande kyrkogårdar" [6], och media rapporterar återkommande om vårdskan-daler [7, 8]. Myndigheter påkallar behovet av ökad insyn och granskning av kvaliteten, vilket bland annat tillgodoses genom Socialstyrelsens årliga kvalitetsmätningar [9].

Covid-19-pandemin har utgjort en utmaning av sällan skådat slag för äldreboendens strävan att skapa och bevara ett gott anseende. Corona-viruset började spridas över världen i början av 2020 [10], och i skrivande stund, juni 2023, har antalet dödsfall till följd av covid-19 i Sverige nått 19 285 [11]. Av dessa personer var 12 862 äldre än 80 år. 7 668 av de som avlidit bodde på ett äldreboende, och nästan 90 procent av dessa dog också på äldreboendet.

Under pandemin formulerades ytterligare risker och hot, och äldreboenden pekades ut som särskilt problematiska platser i den mediala och politiska debatten. Såväl nationellt som interna-tionellt kritiserades den svenska äldreomsorgen för att inte ha vidtagit lämpliga försiktighetsåtgärder såsom att följa myndigheternas instruktio-

## Huvudbudskap

- Situationen på äldreboenden under covid-19-pandemin har beskrivits som kaotisk i forskning, media, och av personal och chefer på äldreboenden. På Instagram presenterades livet på äldreboende under pandemin överlag som aktivt och socialt.
- Anhörigas oro ökade under pandemins besöksförbud, och Instagram användes främst till att lugna anhöriga genom betryggande budskap.
- Bilder på sociala medier kan framstå som en attraktiv, aktuell och tillgänglig källa till information om vad som pågår på äldreboenden, men bör ses som till-rättalagda och noggrant konstruerade presentationer.

ner om hygienrutiner och skyddsutrustning, och tillgodose att smittade fick adekvat medicinsk behandling [10, 12]. I medias kritiska nyhets-granskningar ifrågasatte bland annat Inspektio-nen för vård och omsorg (IVO) och anhöriga till äldre personer om äldreboendena tog smittsprid-ningen på allvar och huruvida de hade kapacitet att skydda omsorgstagarna. Erlandsson m fl visar dock att äldreboendena vidtog många åtgärder. Bland annat isolerades smittade personer i sina lägenheter eller på särskilda covid-avdelningar, gemensamma aktiviteter ställdes ofta in, och ett besöksförbud infördes mellan den 1 april och den 30 september 2020, under vilket anhöriga till omsorgstagare inte hade möjlighet att besöka bo-endena [13]. Trots att besöksförbudet syftade till att stoppa smittspridningen mötte åtgärden också kritik från anhöriga som kände sig utestängda och förvägrade insyn i sina äldre släktingars liv

och välbefinnande. I vissa fall avled äldre på boenden utan att anhöriga haft vetskap om sjukdomsförloppet [se 14-16].

Organisatorisk intrycksstyrning blir särskilt viktig då omgivningen har skäl att misstänka verksamheten för att inte motsvara externa krav, såsom var fallet för äldreboenden under pandemin [17]. Risken att få dåligt anseende är en betydande organisatorisk risk, och sådana risker behöver hanteras [18]. Ett sätt är att verksamheten själv förmedlar positiva organisatoriska budskap till sin omgivning. Den ökade användningen av internet och utvecklingen av interaktiva digitala plattformar som sociala medier, har medfört nya möjligheter för spridning av positiva budskap för att hantera risker och kriser [19, 20]. Den tekniska utvecklingen har också inneburit att media, och särskilt sociala medier, fått en förändrad och mer framträdande roll gällande hur kunskap om olika slags verksamheter formas och sprids [21, 22].

Medan tidigare forskning om sociala medier och pandemin framför allt fokuserat på myndigheters, politikernas eller privatpersoners användning [till exempel 20, 23-26], undersöker denna studie hur svenska äldreboenden presenterade sin verksamhet på sociala medier, närmare bestämt Instagram, under covid-19-pandemin år 2020. Studien tar avstamp i två tidigare undersökningar av äldreboenden på sociala medier. I den ena studerade jag hur fyra äldreboenden presenterar sina dagliga göromål på Instagram [27]. I den andra studerade vi hur chefer och personal på fjorton äldreboenden resonerade kring syftet och funktionen med sociala medier [28]. Presentationerna visade livet på äldreboende som aktivt, roligt och sällskapligt, med bilder av festliga stunder, sociala aktiviteter och ett " normalt", eller till och med lyxigt, liv [27]. Bilderna syftade till att attrahera nya kunder, vilket i praktiken innebar att vuxna barn till blivande omsorgstagare skulle få kännedom om och välja boendet. Efter inflyttning syftade presen-

tationerna till att möta den tilltänkta publikens förväntningar. Ofta riktade sig presentationerna till vuxna barn till omsorgstagare, som var oroliga för att livet på äldreboende innebar isolering, passivitet och ensamhet för deras föräldrar [28].

De tidigare studierna drog slutsatsen att den här sortens presentationspraktiker tyder på en ökad organisatorisk publikkänslighet. Publiken kan bestå av olika grupper av utomstående som av verksamheten betraktas som särskilt viktiga, och vars uppfattning om organisationen har stor betydelse för det organisatoriska anseendet [29, 30]. För äldreboenden är vuxna barn till omsorgstagare en sådan särskilt viktig grupp, varför presentationer på sociala medier ofta riktar sig till dem [28].

Pandemin innebar alltså att nya, och ibland motstridiga, krav ställdes på äldreboendena. Mot bakgrund av tidigare forskning kan man anta att den omfattande smittspridningen ökade efterfrågan på lugnande budskap om ett "vanligt" och gott liv, särskilt från de anhöriga som stängdes ute under besöksförbudet. Samtidigt innebar pandemin att livet inte kunde levas som vanligt på äldreboendena, vilket kan ha försvårat uppvisandet av vanlighet, såsom det presenteras på Instagram. Slutligen ifrågasattes i den allmänna debatten huruvida äldreboendena vidtog tillräckligt kraftfulla åtgärder, och om äldreboendena förebyggde smittspridningen i enlighet med riktlinjerna.

Denna studie undersöker hur dessa krav hanterades på en presentationsnivå, i form av äldreboendenas självpresentationer på Instagram. Studien syftar till att undersöka om och hur Instagrampresentationerna förhöll sig till pandemin under 2020, och hur företrädare för verksamheterna resonerar kring Instagrampresentationernas innehåll, syfte och publik. Studien besvarar följande frågeställningar: *Hur presenterades livet på äldreboendena på Instagram under pandemin? Vilka motiv och förklaringar till presentationernas innehåll ger*

*verksamheternas företrädare? Vad är publikens roll i presentationspraktikerna?*

## Metod

Studiens material består av 1748 Instagrambilder, samt bildtexter och kommentarer, från två Instagramkonton (konto Gläntan: 317 inlägg, konto Rosenlund: 1431 inlägg), och fyra kvalitativa intervjuer med representanter för äldreboenden. Urvalskriterium för Instagrammaterialet var att kontona skulle publicera bilder frekvent under den valda perioden, att de som avbildas skulle ha samtyckt till att få bilderna publicerade på Instagram, samt att ansvarig för kontona samtyckte till att jag använde materialet i studien.

Jag valde ut kontona Gläntan, vilket administrerades av äldreboendet självt, samt Rosenlund, vilket inkluderade sammanlagt 19 kommunala äldreboenden och administrerades av kommunens kommunikatör. Jag intervjuade även kommunikatören för denna studie. På Rosenlund publicerades alltså bilder från 19 olika äldreboenden i kommunen, och detta konto har drygt fyra gånger så många bilder som Gläntan. Jag gör dock antagandet att denna överrepresentation inte påverkade studiens resultat, då inga skillnader fanns i kodning och tematisering av materialet. För att försäkra mig om att innehållet i de utvalda kontona var representativt gjorde jag en översiktlig genomgång av sex andra Instagramkonton, varvid jag drog slutsatsen att samtliga konton presenterade livet på äldreboende under pandemin på mycket liknande sätt. Det är således inte troligt att studiens resultat hade förändrats av att inkludera fler konton. Instagrammaterialet är publicerat mellan 1 mars 2020 och 31 januari 2021. Denna period inrymmer en tid före pandemin, pandemins inledande fas, besöksförbudets införande och upphörande, samt tiden under och efter första vaccindosen vintern 2020/2021.

Urvalskriterium för intervjupersonerna var att de skulle vara inblandade i eller ansvariga

för konton på sociala medier. För att rekrytera intervjupersoner gjorde jag först en sökning på Instagram för att hitta äldreboenden som var aktiva där. Därefter kontaktade jag de ansvariga för äldreboendens konton via mail eller telefon, totalt 15 personer. För att fånga in olika perspektiv och erfarenheter var min ambition att intervjupersonerna skulle skilja sig åt avseende om äldreboendena drevs i kommunal eller privat regi, samt intervjupersonernas arbetsuppgifter och position i verksamheten. Fyra personer tackade ja till att delta i studien. De fyra intervjupersonerna var Anna, undersköterska på ett kommunalt boende, Erika, enhetschef på ett kommunalt boende, Maria, vd för en privat vårdkoncern, och Daniel, kommunikatör för en kommuns samtliga boenden. Totalt svarade intervjupersonerna för sociala medier på 31 äldreboenden. Jag gjorde intervjuerna via videosamtal med anledning av den pågående pandemin. Intervjuerna utgick från en intervjuguide som utformades i dialog med studiens teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning. Under intervjuerna gick jag tillsammans med intervjupersonerna igenom deras konto. Bilderna tjänade som underlag för intervjupersonernas resonemang om innehåll och syfte. Intervjuerna varade i 45–60 minuter och spelades in och transkriberades ordagrant. Samtycke för användning av Instagrammaterialet har inhämtats skriftligt från ansvariga för Instagramkontona. Namn på intervjupersoner och Instagramkonton är fiktiva. Studien är godkänd av Etikprövningsmyndigheten (dnr. 2022-01740-01).

I linje med studiens teoretiska utgångspunkt förstås Instagrammaterialet som exempel på verklighetskonstruktion, varigenom organisationerna strävar efter intrycksstyrning [31]. Således antas bilder och bildtext inte återge vad som faktiskt pågick på dessa platser, utan analyseras med fokus på de budskap som förmedlas. Analysen har inspirerats av Priors metod för dokumentanalys. Enligt denna bör analys av organisatorisk dokumentation inte enbart intressera sig för

innehållsanalys, utan även fokusera såväl på vad som visas upp, som vad som osynliggörs [32]. Denna selektion säger något om organisatoriska antaganden om bra och dåligt, om verksamheten själv och publiken, och om vilken slags verklighet verksamheten behöver visa upp för att erhålla externt godkännande. Under bearbetningen har jag jämfört materialet med intervjupersonernas beskrivningar och riktat särskilt intresse mot hur vissa aspekter av pandemin, som framträder i intervjuerna, exkluderas eller ompaketeras på Instagram. Instagrammaterialet kodades och tematiserades först utifrån bildernas innehåll, i linje med kvalitativ tematisk innehållsanalys såsom beskrivs av Braun och Clarke [33]. Efter att ha sorterat materialet i ett antal koder valde jag ut tre analytiska teman för vidare analys, guidad av studiens teoretiska utgångspunkter och frågeställningar. Dessa teman fokuserade på hur Instagrammaterialet sänder tre olika budskap om pandemin: (i) verksamheten bedrivs som vanligt, (ii) pandemin pågår men publiken behöver inte oroa sig, och (iii) pandemin pågår och är ett reellt hot. Jag sorterade bildernas kommentarer i ett särskilt tema om hur publikens behov och önskemål kommuniceras i interaktionen med boendena genom kontot.

Enligt Prior ska analys av dokumentationspraktiker inte bara intressera sig för innehållet i dokumentationen, utan även för avsändarnas perspektiv på dokumentens syfte och funktion [32]. Mina intervjuer fokuserar på intervjupersonernas upplevelser av och resonemang om situationen på äldreboendena under pandemin, och deras resonemang om hur situationen skulle presenteras på sociala medier. Analysen av intervjumaterialet fokuserar således på intervjupersonernas resonemang om vad som kan och bör visas upp, och vad som inte ska visas upp, samt vad man vill uppnå med detta. På så sätt beskriver intervjupersonerna de uppfattade och uttryckta normer och förväntningar som omgärdar äldreboenden. Jag bearbetade även

intervjumaterialet genom kvalitativ innehållsanalys [33]. I linje med studiens frågeställningar kodade jag intervjumaterialet utifrån beskrivningar av vardagen på boendet under pandemins första år, beskrivningar av sociala mediers syfte, användning och funktion i allmänhet och under pandemin, samt beskrivningar av publikens önskemål och behov. I dialog med studiens teoretiska utgångspunkter utarbetades följande teman: (i) organisatoriska förändringar, (ii) sociala medier som motbild och information, och (iii) publikanpassningar.

## Resultat

Detta avsnitt inleds med en beskrivning av intervjupersonernas berättelser om pandemins första år, vilka utgör en kontext för analys av Instagrammaterialet. Därefter presenterar jag Instagrammaterialet i tre kategorier avseende vilka budskap om pandemin de förmedlade. Slutligen presenterar jag intervjupersonernas resonemang kring publikanpassningar, och publikens interaktion.

### *Organisatoriskt kaos*

Livet på äldreboendena under 2020 var enligt kommunikatören Daniel "kaotiskt", och enligt vd:n Maria "surrealistiskt". Den osäkerhet som pandemins första fas förde med sig innebar organisatoriska förändringar och nya arbetsuppgifter. Intervjupersonerna beskrev en känsla av att leva dag för dag eftersom det var omöjligt att förutse pandemins utveckling. Inom ett par veckor behövde verksamheterna anpassa sig till veckovisa krishanteringmöten, inköp av skyddsutrustning, och implementering av nya officiella riktlinjer – samtidigt som livet på äldreboendet i möjligaste mån skulle fortgå som vanligt [jämför 13]. Maria beskrev svårigheterna att få tag på rätt utrustning: *"En slipmask ena dagen, en rymd-, från brandförsvaret köpte vi såna här (lägger handen*



*över munnen och andas tungt) Darth Vader-mask ena dagen till lite tunt munskydd andra dagen. Alltså, det var ju väldigt svårt att säga; såhär, nu har vi en pandemi, nu gör vi såhär, du tar upp det här som du använder såhär. Nej, utan det var ju regnrockar, brandmasker, färg-, såna här overaller man har när man målar.”*

Som Erlandsson m fl beskriver, fick pandemin stora konsekvenser för omsorgstagarnas möjligheter att spendera tid tillsammans med varandra och med personalen, och äta och delta i aktiviteter i äldreboendenas gemensamma utrymmen [13]. Undersköterskan Anna och vd:n Maria berättade att omsorgstagare som bodde på avdelningar där smitta förekom serverades alla sina måltider i den egna lägenheten:

*Anna: ”Vi bar in brickor till alla. Så det var ju tio brickor vid varje måltid att bära och, och liksom inför man skulle gå in i lägenheten var det på med allting och, och sen gå in och sen när du går ut, ta av allt, sprita dig, sprita visiret, det momentet varenda gång du skulle in till nån. Det var jättejobbigt.”*

På andra äldreboenden försökte man få omsorgstagare att stanna i sina lägenheter oavsett om man upptäckt smitta på avdelningen eller inte. Detta gjorde omsorgstagare ängsliga och nervösa, särskilt i de fall de hade en demenssjukdom. De sociala aktiviteter som erbjöds på boendena minskades kraftigt eller ställdes in helt och hållet. I april 2020 infördes ett nationellt besöksförbud i ett försök att hålla viruset borta från äldreboendena. Detta gjorde både omsorgstagare och anhöriga oroliga:

*Anna: ”Anhöriga fick ju inte komma in längre. [...] Plötsligt försvann de och man såg ju att de äldre började må dåligt och då mår ju vi dåligt, för vi vill ju också finnas till, men, alltså, vi hade ju inte tid med det heller riktigt alltid. [...] Så det, det var jobbigt med, med våra hyresgäster som mādde så dåligt då.”*

Enligt kommunikatören Daniel fick cheferna på kommunens äldreboenden ta emot många

telefonsamtal från oroliga anhöriga. Undersköterskan Anna menade att ”de [anhöriga] var ju jätteleadsna. De ringde ju varje dag, många av dem, och en del grät ju i telefon och tyckte det var så jobbigt.” Samtliga intervjupersoner var överens om att även om anhöriga vanligtvis vill hålla sig informerade om de äldres liv och välmående på äldreboendena, så ökade kraven på information ytterligare under pandemin och besöksförbudet.

Intervjupersonernas beskrivningar tyder på att verksamheternas interna förutsättningar och organisatoriska mål förändrades under pandemin. Utöver de vanliga arbetsuppgifterna ålades personal att med knappa medel under tidspress hantera och förhindra smittspridning, och att handskas med sin egen, omsorgstagares och anhörigas osäkerhet och oro. Dessa beskrivningar skiljer sig drastiskt från de budskap som förmedlades av äldreboenden på Instagram, något jag redogör för nedan.

### *Pandemin osynliggörs*

Det genomgående budskapet på Instagram var att pandemin inte påverkade den dagliga verksamheten på boendena. Mot bakgrund av intervjupersonernas beskrivningar av kaos och osäkerhet som rådde under 2020, ser livet på äldreboenden under pandemin, såsom det presenteras på Instagram, anmärkningsvärt vanligt ut. I likhet med en vanlig organisatorisk strategi för att hantera kriser tycks äldreboendena genom dessa bilder förneka pandemin [se 34]. Majoriteten av bilderna porträtterar äldre personer engagerade i olika slags sociala aktiviteter. Samma dag i början av juni som SVT Nyheter [35], den nyhetskälla flest svenskar inhämtade information om pandemin ifrån [36], rapporterade om ”några av de värsta coronaveckorna” på landets äldreboenden, visade konto Rosenlund fem boende och en personal vid ett matbord ute i solen (figur 1). Bildtexten löd: ”Gårdagens laxlunch som alla avdelningar fick vara med och avnjuta här på

#[äldreboendet]”. Två kommentarer skrev att det var ”Såå mysigt ❤️” och ”Mysigt för er alla, äldre och medarbetare”.

Gläntan visade en liknande tillställning i augusti 2020, där boende satt utomhus i skuggan och åt lunch tillsammans. Flera gånger under sommaren 2020 lade man upp bilder på äldre personer som drack kaffe tillsammans i solen på altanen. I oktober syntes tre män som tränade i äldreboendets gym, två på spinningcyklar och en med ett träningsgummiband. På Instagram visade man också upp att livet följde sin vanliga rytm. Exempelvis porträtterades firande av jul, påsk, födelsedagar och andra bemerkelsedagar. Gläntan visade i augusti upp en man och en kvinna som satt nära varandra i en soffa. På bordet framför dem står en tårta med texten ”70 år” i glasyr. Bildtexten informerar om att ”I dag är ingen vanlig dag, det är deras 70e bröllopsdag hipp hipp hurra 🥳🥳”. Bilden hade flera kommentarer som gratulerar paret.

Dessa slags bilder utgör den absoluta majoriteten av Instagrammaterialet. Det dominerande budskapet var att livet på äldreboende, även under pandemin, var socialt, aktivt och följde en normal rytm där man firade högtider och njöt av det fina vädret, vilket överensstämmer med slutsatser i tidigare studier [jämför 27, 28]. Trots det stora antalet bilder och antalet äldreboenden som representeras i materialet får man säga att kontona sammantaget var framgångsrika i att förmedla ett samstämt positivt budskap till publiken, vilket är en central aspekt av organisatorisk intrycksstyrning [jämför 29].

Det var oklart om vissa bilder visade upp livet som vanligt, eller om de synliggjorde pandemin. Ett exempel är en bild på ett musikframträdande på ett äldreboende. Runt ett bord satt fyra personer. I bakgrunden stod en kvinna med mikrofon, och en man som spelade gitarr. Två rollatorer syntes i förgrunden. Bilden föreställde en vanligt förekommande aktivitet på äldreboendens Instagram – en konsert. Vid närmare anblick ser



**FIGUR 1.** Många bilder på Instagram som äldreboenden lade upp under 2020 tycks helt förneka coronapandemin och dess effekter på vardagslivet. Här visar man upp en laxlunch i solen.

man att de fyra personerna vid bordet satt med visst avstånd till varandra. Kanske hade de flyttat stolarna för att bättre se kvinnan som sjunger, eller så höll de distans till varandra – vilken anledningen är förtäljer inte bilden. En annan slags möjlig påminnelse om pandemi är en minskad andel bilder föreställande boende på utflykt, eller gäster på äldreboendet. Färre bilder jämfört med tidigare studier visade omsorgstagare i grupp, och fler bilder porträtterade omsorgstagare en och en [27]. Dessa skillnader jämfört med tidigare studier vittnar inte uppenbart om pandemi. Den påverkan pandemin hade på äldreboendenas vardag är således svåra för publiken att identifiera. Det krävs att publiken letar specifikt efter sådant som skulle kunna förklaras av pandemin – att hålla distans till andra på en konsert, till exempel, eller att inte vistas flera personer i grupp – för att pandemin (möjligtvis) ska bli synlig i presentationerna.



**FIGUR 2.** När äldreboenden presenterade sin verksamhet under pandemin kunde covid-19 vara närvarande, exempelvis genom ansiktsmasker och visir. Samtidigt visade bilderna vardag och hemtrevnad, som här vid ett pepparkaksbak.

### *Pandemin erkänns men utgör inget problem*

Det andra budskapet som jag identifierade i Instagrammaterialet, var att pandemin förvisso pågår och behöver tas hänsyn till, men att äldreboendena kan hantera de eventuella problem som pandemin innebär. Det finns därför ingen anledning till oro för publiken. Detta budskap liknar krishanteringsstrategier med vilka en organisation försöker minimera uppfattade negativa konsekvenser genom att framhålla positiva aspekter [se 34]. Rosenlund visade den 23 maj, nästan två månader efter att besöksförbudet infördes, åtta personer sittande utomhus i solen på en asfaltspan utanför boendet. Bildtexten beskrev att "Äntligen har värmen kommit, så nu kan vi umgås på distans med anhöriga utomhus 🌞🌻🌷". Gläntan visade den 28 maj en bild på ett stort, vitt tält av plast på en gräsmatta. På sidorna av tältet fanns "fönster" i genomskinlig plast. Två

stolar stod framför ett sådant fönster. Bildtexten informerade om att "Nu har det första tältet kommit så att anhöriga och hyresgäster kan träffas och prata! Välkomna att ringa respektive flygel för att boka tid!" Gläntan visade den 27 april en kvinna i fätölj som tittade ner på en surfplatta hon hade i knät. "FaceTime med nära och kära" informerade bildtexten. Sex dagar senare syntes en liknande bild, med bildtexten "Många samtal med anhöriga i dag 🥰💕🥰". I intervjuerna berättade både undersköterskan Anna och enhetschefen Erika att även om ambitionen med videosamtal var god, så hade användningen av Skype, Facetime och Teams inte varit helt okomplicerad.

Erika: *"Det blev inte så som man hade tänkt sig, utan det blev att man liksom; 'hallå, är du där, vad konstigt', det var många som inte fattade hela grejen med att det är en skärm och där kan man se sitt barn. Vi har ju demensheten också, och det var många som inte-, det var svårt, hela den paddgrejen, att de skulle prata via paddan."*

Dessa aspekter synliggjordes inte på Instagram. Att umgås på distans knyter tydligt an till pandemirestriktionerna, men bilder eller bildtext fokuserade inte på begränsad fysisk kontakt med anhöriga som ett problem, utan på exempelvis videosamtal och tält som lösningar.

Ett liknande sätt att presentera pandemin på ett "ofarligt" sätt var att inkludera ansiktsmasker, visir och annat som tydligt påvisar pandemi, men utan att fokusera inläggen på pandemin och dess risker. Rosenlund visade den 9 december en bild på en kvinna i visir som bakar pepparkakor (figur 2). Det var hemtrevlighet, pepparkaksbak och den juliga stämningen, förstärkt av en julstjärna och en liten tomte, som var fokus i bilden. Även om visiret påminde publiken om den pågående pandemin tog det inte fokus från det huvudsakliga budskap som bilden förmedlar.

Att döma av Instagram var användningen av visir och ansiktsmask begränsat. Materialet

innehåller ett antal liknande bilder där personalen använde skyddsutrustning, men i relation till det totala antalet bilder är de relativt få. Sammantaget visade dessa bilder hur pandemin synliggjordes, men ompaketerades till ett hanterbart problem, och att äldreboenden fortfarande kunde möjliggöra ett socialt och normalt liv för omsorgstagarna.

### *Pandemin är ett reellt hot*

Ett litet antal bilder förmedlade att pandemin var ett reellt hot som behövde tas på allvar. Totalt åtta inlägg bestod av både bild och text som tydligt varnade publiken för pandemins risker. Exempelvis påminde Rosenlund den 11 november om vikten av att hålla distans och att vidta försiktighet på äldreboenden (figur 3). Bildtexten berättade att detta är "Info från [kommunens hemsida] – Nu hjälps vi åt att stoppa smittspridningen ❤️".

Andra inlägg var av liknande karaktär, där bilderna innehöll varningstext eller instruktioner och bildtexterna bekräftade allvaret i situationen. Rosenlund publicerade den 18 juni ett inlägg med texten "Till anhöriga som vill ta med sin närstående" i stora röda bokstäver överst på bilden, och därunder påminnelser om riskerna för en äldre person med att lämna boendet, att inte hålla distans, att vistas i folksamlingar, och att föra in smittan på boendet vid återkomst.

Det fanns också inlägg där bilden i sig inte påminde om pandemin, men där bildtexten gjorde det. Exempelvis visade Gläntan den 27 mars en bild av två personer på en bänk utomhus. En man satt med ryggen mot kameran. Framför honom stod en rollator. Mannen såg ut att samtala med en kvinna som satt bredvid honom. Ingenting i bilden signalerade pandemi, och för den som skrollade igenom flödet hade inläggets budskap lätt gått förlorat. Men bildtexten informerade om att "För att skydda våra äldre ❤️ och minimera risken för smitta stänger vi nu våra vårdboenden för alla besök. [...] Stängningen påverkar många



**FIGUR 3.** Åtta inlägg av sammanlagt 1748 visade upp coronapandemin som ett reellt hot, exempelvis i form av varningstexter.

som vill träffa sina nära och kära. Vi håller på att hitta nya lösningar för att ni ska kunna hålla kontakt utan fysiska möten [...]". Till skillnad från det övriga materialet påminner bilderna i form och budskap om den kommunikation som förmedlades av exempelvis Folkhälsomyndigheten och politiker på sociala medier under pandemin. Sådan kommunikation fokuserade främst på att instruera befolkningen att bete sig på sätt som minskade smittspridningen, eller att framhålla vikten av solidaritet med särskilt ut-satta grupper [37]. På äldreboendenas Instagram är dessa slags bilder mycket få till antalet och får sägas utgöra undantag i det annars dominerande budskapet om att pandemin inte medfört några större problem och risker på äldreboendena.

### *Publikinteraktion och anpassning*

Analysen av Instagrammaterialet visar att äldreboendenas huvudsakliga budskap på sociala

medier var att livet pågick i stort sett som vanligt och att det därför inte fanns anledning till oro och misstänksamhet. Detta budskap förmedlades genom noggrant orkestrerade bilder [jämför 29]. Framgångsrik organisatorisk intrycksstyrning behöver anpassas till de externa grupper som anses särskilt betydelsefulla för organisationen. Samtliga intervjupersoner menade att den tilltänkta publiken i första hand utgjordes av anhöriga [jämför 28]. I och med besöksförbudet begränsades anhörigas insyn i den dagliga verksamheten, men genom sociala medier kunde insynen delvis återställas, dock på distans.

Kommunikatören Daniel menade att "vikten av att ha kontot ökade" under pandemin i och med ökade krav på information under besöksförbudet. Undersköterskan Anna menade att "[anhöriga] får ju inte se vad som händer, höra vad som händer eller nånting, så det var ju därför vi startade det [kontot] nu då." Samtliga intervjupersoner uttryckte en känslighet inför den avsedda publikens önskemål och behov av insyn, och äldreboendena gjorde ansträngningar för att tillgodose dessa behov på sociala medier genom att publicera många inlägg. De intervjuade motiverade uppvisningen av ett "vanligt" socialt och aktivt liv under pandemin med att det var denna bild anhöriga ville och behövde se. På så sätt kunde anhöriga lugnas. Anna berättade att:

*"[Syftet med sociala medier är att] visa när det händer nåt roligt, i och med att det är oftast mycket negativt som sägs om äldreomsorgen och det har varit mycket negativt med pandemin, så man vill ju bara visa hur bra det faktiskt är också."*

I likhet med Morath m fl [38] kände intervjupersonerna i denna studie inte igen sig i kritiska och alarmistiska beskrivningar i media, även om samtliga beskrev stora förändringar och utmaningar under pandemin. Den uppvisade vanligheten syftade därför till att utgöra en motbild mot de scenarion som media målade upp, scenarion som vd:n Maria beskrev som "djupt orättvisa".

Intervjupersonerna uttryckte dock svårigheter med att anpassa presentationerna till publikens önskemål, då dessa önskemål ibland var motsägelselfulla. Samtidigt som publiken främst ville se icke-pandemi kunde den bli misstänksam av bilder där pandemin osynliggjordes helt, om bilden tolkades som att boendet inte vidtog åtgärder för att begränsa smittspridning. På frågan om vad som var viktigt att visa upp svarade Maria:

*Maria: "Man vill verkligen se att alla har munskydd. När gång så har det varit bilder där folk varit ute tillsammans med en äldre och inte haft munskydd. Där för att när bilden togs så stod man på två meters avstånd och man var utomhus. Men såna bilder har inte gått, det blev en hatstorm (skratt)."*

Intervjuare: *"Alltså, i kommentarer då eller hörde de av sig till dig eller hur...?"*

*Maria: "Ja, eller hatstorm, nej, kommentarer. 'Va, har ni inte munskydd?!' Man bara såhär; 'eh, jo, men han är ute'. Men nej, så det var jag jättenoga med."*

Intervjuare: *"Ja. Vad gjorde du då? Plockade du ner de bilderna då, eller?"*

*Maria: "Ja, det gjorde jag. Det gjorde jag, därför att jag visste att han hade munskydd, det var precis bara den här minuten när fotot togs och vi var ute liksom. Nej, jag tog bort den bilden. Det väcker ju bara jätteångest."*

Sociala medier är ett exempel på hur medielandskapet har blivit mer interaktivt då läsare och publik har möjlighet att kommentera innehållet och därmed delta i konstruktionen av det som beskrivs i bild och text [39]. I kommentarsfälten kan publiken framföra beröm, uppmaningar och kritik, och på så sätt signalera vad de vill se. Under pandemin användes Instagramkontonas kommentarsfält av anhöriga för att förmedla hur pandemin skulle visas upp. Om äldreboendena misslyckades med att visa upp pandemin på "rätt" sätt föranledde detta negativa kommentarer, som vd:n Maria beskriver. Den interaktiva aspekten av sociala medier förstärker verksam-



heternas publikkänslighet. Publikanpassningar är en central del i organisatorisk intrycksstyrning på sociala medier, och utgår från att publikens önskemål är legitima, åtminstone på en presentationsnivå [jämför 40].

I vissa kommentarer framförde publiken implicit eller explicit kritik mot äldreboendena. En kommentar till bilden av plasttältet där anhöriga och äldre kunde mötas under besöksförbudet menade att: "Detta var ju bra. Ännu bättre hade det varit om även de boende fått information om det, och inte bara sett ett tält stå där..." Ytterligare en kommentar efterfrågade mer information, eftersom "Tältet väcker frågor?" I andra kommentarer på olika inlägg efterfrågade publiken att få se specifika äldre, vad man kan anta är anhöriga, på bilderna. Konto Gläntan hade flera kommentarer där publiken menade att det bara var vissa avdelningar som avbildades på Instagram, eller kommentarer som "Ser inte [Namn] nånstans." Kommentarsfältet gav också publiken möjlighet att uttrycka sina känslor inför pandemin och besöksförbudet, ofta med hjälp av emojis, genom kommentarer som "Jag saknar min mamma ❤️ Att inte träffa henne är inte kul 😞" Samtidigt beskrev intervjupersonerna publiken, underförstått anhöriga, som förstående, oproblematis, och beskedlig.

Enhetschefen Erika beskrev anhöriga som "väldigt lojala". Kommunikatören Daniel menade att "Kommenterar man nåt så är det oftast; 'gud, vad trevligt, vad fint, gud vad roligt'. Det är sällan det blir, några diskussioner har jag aldrig sett, kritik ser jag nästan aldrig." Undersköterskan Anna berättade att "det har ju bara varit positiva grejor hela tiden. De är så nöjda liksom och så glada att mamma eller pappa bor hos er och ja, såna kommentarer liksom."

Majoriteten av kommentarerna bekräftade bilden av publiken som medskapare av det positiva intryck presentationerna syftade till att inge. Många kommentarer beskrev att personalen var "guld värd", berömde boendet för att ta väl hand

om brukarna, och förmedlade att anhöriga kände sig trygga i vetskapen om att de boende har det bra. Även de flesta kommentarer som anspelade på pandemin och besöksförbudet var av positiv natur. Gläntan visade den 10 april en bild på sju personer vid ett påskpyntat bord, med påskmat och dekorationer. En av kommentarerna lød: "Så jättefint det ser ut! Stort tack för att ni delar, nu när allt måste ske på distans! Glad påsk! 🌻" På samma konto, under en bild som visade "Årets grillpremiär", kommenterade en anhörig: "Synd att min lilla morfar sitter i nykomling karantän... men bättre det säkra före det osäkra. Snart får han också vara med 😊". Trots viss förekomst av kritik i kommentarerna konstruerades publiken alltså inte som en risk av intervjupersonerna, och den absoluta majoriteten av kommentarerna bekräftade den positiva bilden som förmedlades av verksamheterna själva.

## Diskussion

Sociala medier är en tacksam arena för att visa upp fördelaktiga bilder, då en verksamhet själv har kontroll över hur den framställs. Organisatoriska självpresentationer på sociala medier bör förstås som intrycksstyrning, snarare än information om vad som faktiskt pågår på dessa platser. När organisationer utsätts för kritik och ifrågasättanden, som var fallet med äldreboenden under pandemin, fokuserar sådan "defensiv intrycksstyrning" i hög grad på att presentera motbilder till negativa framställningar som florerar i samhällsdebatten [se 41]. På så sätt strävar organisationerna efter att skydda sitt anseende.

Intrycksstyrningen riktar sig till de grupper som av organisationen anses särskilt viktiga. För äldreboenden är anhöriga en sådan grupp. Medan anhöriga inte har några formella rättigheter i relation till äldreboendena är de ofta fortsatt involverade i omvårdnaden av omsorgstagarna, och kan ha åsikter om hur omsorgen ska utföras [6, 42-44]. I likhet med vad som framkommer

i Carlstedt och Jönsons studie [28] uttryckte intervjupersonerna en ambivalent hållning till anhörigas anspråk och förväntningar. Å ena sidan beskrevs anhöriga som en lojal och beskedlig grupp som hade förståelse för och respekterade restriktionerna. Även om anhöriga uttryckte ökad oro för de äldres hälsa och välbefinnande, uttryckte de också förtroende för personalen. Å andra sidan tyder inläggen på Instagram på en stor känslighet inför publikens antaget kritiska blick. Materialet anpassades till anhörigas uttryckta och uppfattade önskemål i syfte att lugna. En möjlig konsekvens av en ökande användning av sociala medier i denna kontext kan således vara att det förstärker publikens, alltså anhörigas, position och anspråk i den institutionella kontexten, och organisatoriska aktiviteter anpassas till anhörigas önskemål. Inom äldreomsorgen kan detta vara problematiskt då anhöriga inte har någon formell bestämmanderätt.

Inte minst blev detta synligt i intervjupersonernas resonemang om möjlig negativ feedback från publiken. Framställningar av pandemin krävde en balans mellan att inte förneka verkligheten, men heller inte spä på anhörigas oro, vilket skulle kunna ge upphov till ytterligare anklagelser. På så sätt kunde man visa både att livet pågick "som vanligt" och att man tog pandemins risker på allvar för att tillgodose publikens önskemål, såsom de uppfattades av organisationen. Medan äldreboendens Instagrampresentationer innan pandemin uteslutande kunde porträttera livet som roligt, socialt och aktivt [27], krävde presentationerna under 2020 ett erkännande av pandemin. Att gå över gränsen gav upphov till ifrågasättanden, vilket exemplifieras av vd:n Maria som berättade om att hon lagt upp en bild där personal inte haft munskydd. Detta föranledde en "hatstorm" från anhöriga då de antog att personal inte använde skyddsutrustning. Maria tog därför bort bilden då den väckte "jätteångest".

Man kan anta att verksamheternas publik-känslighet ökar under omfattande kriser som

pandemin, när mycket står på spel ur ett organisatoriskt perspektiv. Därmed krävs också större medvetenhet och fingertoppskänsla för att inte väcka publikens missnöje, då fallgroparna blir fler. Ett exempel är att, som kan utläsas i bildtexterna, ha ett "mänskligt" varmt språk med många emojis snarare än ett distanserat professionellt språk, och på så sätt skapa tilltro hos publiken i kristider [45, 46]. Ett annat sätt var att ompaketera pandemins konsekvenser i bild och text, så att äldreboendena kunde framställa sig själva som problemlösare i kristider.

Bilderna förstås som svar på den kritik som framfördes i medias nyhetsrapportering, som hävdade att pandemin förvärrat äldres isolering och ensamhet. Särskilt fokus lades på att visa upp möjligheter för anhöriga att kontakta omsorgstagarna, och på så sätt presenterades en motbild till oroliga och misstänksamma anhöriga som menade att de inte fick information om vad som pågick på boendet eller att deras närstående inte togs väl om hand. Flera bilder visade att personal använde munskydd och annan skyddsutrustning, vilket också ifrågasatts i medias nyhetsrapportering. I jämförelse med våra tidigare studier om äldreboendens presentationspraktiker på sociala medier [27, 28] identifieras därmed ett nytt tema om äldreboenden som kan hantera problem och ompaketera pandemins negativa konsekvenser som positiva möjligheter. Således visar denna studie hur Instagrampresentationerna kan anpassas till nya risker och expandera så att de inkorporerar motbilder till aktuella hot mot organisatoriskt anseende.

Presentationer av att livet på äldreboende pågick som vanligt åstadkoms genom att äldreboendena visade upp noga utvalda delar av sina dagliga aktiviteter [se 47]. Den vardag som avbildades under pandemin överensstämde inte med vad som faktiskt hände i verksamheten. Enligt intervjupersonerna i denna studie var diskrepansen avsiktlig. Platser som äldreboenden har kritiserats för bristande insyn och myndigheter

har påkallat behovet av ökad granskning och kontroll, såsom görs årligen i mätningar av Soci-alstyrelsen [9]. Men information om slutna platser som äldreboenden är sällan lätt tillgängliga för utomstående. Statistik, verksamhetsbeskrivningar, kvalitetsmätningar och diverse jämförelser finns förvisso ofta online, men kan vara svåra att hitta och läsa [40, 41]. Även om granskningar och mätningar gör anspråk på att beskriva sanningen om äldreomsorgens kvalitet, når dessa budskap ofta bara allmänheten när den filtreras genom massmedia. I första hand tycks det vara politiker och andra verksamheter som intresserar sig för mätresultaten [48].

Presentationer på sociala medier kan förstås som ett sätt att tillgodose önskemål om transparens och lättillgänglig information för privatpersoner som anhöriga. Men som framgår i materialet syftar presentationerna i första hand till att lugna publiken genom att skapa positiva intryck, alltså en slags marknadsföring av verksamheterna, snarare än att förmedla adekvat information. Trots den tydliga diskrepansen mellan bild och verklighet finns på kontona ingen information om att det som visas upp bara är en liten del av allt som pågick. Bildernas sanningsanspråk nyanteras inte heller i bildtext eller i kommentarer. Givet besöksförbudet och publikens bristande insyn i vad som faktiskt pågick på äldreboendena är det även troligt att utomstående hade ännu svårare att avgöra i vilken mån presentationerna återspeglade verkligheten. Således kan presentationerna bidra till orealistiska förväntningar och "farliga osanningar" [se 49], vilka idealiserar livet på äldreboende och osynliggör äldreomsorgens inneboende risker och problem, särskilt under en krisartad period som pandemin.

Denna studie har visat att presentationer på sociala medier snabbt kan anpassas till nya risker och på så sätt tillgodose publikens önskemål. Innehåll publiceras löpande och presentationerna är därmed ständigt uppdaterade. Den allmänna användningen av internet och sociala

medier gör också att publiken enkelt har tillgång till kontona. Studiens resultat tyder på att dessa slags presentationer därför kan komma att utgöra en anpassad, aktuell och tillgänglig källa till information om vad som pågår på äldreboenden, inte minst för privatpersoner. Mot bakgrund av svårigheter för privatpersoner att hitta annan information om äldreboenden är det möjligt att sociala medier kan få allt större tolkningsföreträde gällande vad äldreboenden är för slags platser, och vad som pågår där.

---

#### Tack

Tack till Ribbingska minnesfonden och Forte (dnr. 2022-00838) som finansierat studien. Tack till Håkan Jönson, Socialhögskolan vid Lunds universitet, som bidragit med värdefulla kommentarer. Tack även till forskargruppen Äldreforskning Syd där jag fått möjlighet att diskutera texten med kollegor från Lunds universitet och Malmö universitet.

---

#### Normality, assurance, and risk awareness: Nursing homes' self-presentations on Instagram during the Covid-19 pandemic

**Abstract.** This study examines how nursing homes presented their daily activities on Instagram during the first year of the covid-19 pandemic, through a qualitative analysis of four interviews with representatives of these facilities and 1748 images from two Instagram accounts.

The results show that while representatives described the year 2020 as chaotic in the interviews, life in nursing homes was presented on Instagram as active and sociable, similar to presentations from before the pandemic. Three messages were identified in the Instagram material: that the daily activities were running as usual, that the pandemic was ongoing but the audience did not need to worry, and that the pandemic was ongoing and posed a real threat.

The study concludes that the messages on Instagram were primarily aimed at reassuring concerned family members during the visitation ban by providing coun-



ter-images to negative media reports. By adapting to the audience's expectations, nursing homes can convey reassuring messages and thereby protect their reputation even in crises. Although social media presentations may convey curated messages, they can be perceived by an external audience as an attractive, current, and accessible source of information about what is happening in nursing homes, especially when transparency is limited.

## Referenser

- DiMaggio PJ, Powell WW. *The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields*. American sociological review. 1983;48(2):147-60. <https://doi.org/10.2307/2095101>
- Alvesson M. *Organization: From substance to image?* Organization studies. 1990;11(3):373-94. <https://doi.org/10.1177/017084069001100303>
- Erlandsson S, Storm P, Stranz A, Szebehely M, Trydegård G-B. *Marketing trends in Swedish eldercare: Competition, choice and calls for stricter regulation*. I: Meagher G, Szebehely M, redaktörer. *Marketisation in Nordic eldercare: A research report on legislation, oversight, extent and consequences*. Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet; 2013. Stockholm studies in social work 30. s. 23-83.
- Mahon J, Wartick S. *Dealing with stakeholders: How reputation, credibility and framing influence the game*. Corporate reputation review. 2003;6(1):19-35. <https://doi.org/10.1057/palgrave.crr.1540187>
- Erlandsson S. *Hjälp för att bevara eller förändra? Åldersrelaterade diskurser om omsorg, stöd och service* [doktorsavhandling]. Stockholms universitet; 2014. Rapport i socialt arbete nr 145.
- Whitaker A. *Livets sista boning: anhörigskap, åldrande och död på sjukhem* [doktorsavhandling]. Stockholms universitet; 2004.
- Markström C, Ljuslinder K, Sjöström S. *Konsensus och personifierade konflikter: Problembeskrivningar av äldreomsorg i svensk dagspress*. Sociologisk forskning. 2011;48(1):5-23. <https://doi.org/10.37062/sf.48.18417>
- Miller EA, Ronneberg CR, Livingstone I. *The tone of nursing home portrayal in 51 newspapers in the United states*. World medical and health policy. 2018;10(2):146-68. <https://doi.org/10.1002/wmh3.268>
- Socialstyrelsen. *Öppna jämförelser 2023. Resultat från undersökningen "Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?"* Socialstyrelsen; 2023.
- Coronakommissionen. *Äldreomsorgen under pandemin (SOU 2020:80)*. Norstedts juridik.
- Socialstyrelsen. *Övergripande statistik över avlidna i covid-19*. Socialstyrelsen; 2023.
- Johansson B, Ihlen Ø, Lindholm J, Blach-Ørsten M, redaktörer. *Communicating a pandemic: Crisis management and Covid-19 in the Nordic countries*. Nordicom; 2023. <https://doi.org/10.48335/9789188855688>
- Erlandsson S, Ulmanen P, Wittzell S. *Covid-19 på äldreboenden – personalens erfarenheter*. SNS Förlag; 2023.
- Haglund A. *Anhöriga oroliga när boenden inte informerar*. Aftonbladet. 24 april 2020.
- SVT Nyheter. *SVT granskar: "Nu är min pappa bara en siffra i statistiken"* [tv-program]. Sveriges television. 24 januari 2021.
- O'Mahony K. *Patient fick palliativ vård utan att anhöriga informerades*. Vårdfokus. 28 oktober 2021.
- Brunsson N. *Ideas and actions: Justification and hypocrisis as alternatives to control*. Accounting, organizations and society. 1993;18(6):489-506. [https://doi.org/10.1016/0361-3682\(93\)90001-M](https://doi.org/10.1016/0361-3682(93)90001-M)
- Power M, Scheytt T, Sojn K, Sahlin K. *Reputational risk as a logic of organizing in late modernity*. Organization studies. 2009;30(2-3):301-24. <https://doi.org/10.1177/0170840608101482>
- Park K, Jiang H. *Signaling, verification, and identification: The way corporate social advocacy generates brand loyalty on social media*. International journal of business communication. 2023;60(2):439-63. <https://doi.org/10.1177/2329488420907121>
- Kompani, K, Deml MJ, Mahdavian F, Koval O, Arora S, Broqvist H. *Who said what: A multi-country content analysis of European health organisations' Covid-19 social media communication*. International journal of public health. 2022;67:e1604973 [12 s]. <https://doi.org/10.3389/ijph.2022.1604973>
- Couldry N, Hepp A. *The mediated construction of reality*. Polity press; 2016.
- Hjarvard S. *The mediatization of society. A theory of the media as agents of social and cultural change*. Nordicom review. 2008;29(2):105-34. <https://doi.org/10.1515/nor-2017-0181>
- Johansson B, Ihlen Ø, Lindholm J, Blach-Ørsten M. *Introduction: Communicating a pandemic in the Nordic countries*. I: Johansson B, Ihlen Ø, Lindholm J, Blach-Ørsten M, redaktörer. *Communicating a pandemic: Crisis management and Covid-19 in the Nordic countries*. Nordicom; 2023. s. 11-30. <https://doi.org/10.48335/9789188855688>

- doi.org/10.48335/9789188855688-1
24. Saud M, Mashud MI, Ida R. *Usage of social media during the pandemic: Seeking support and awareness about Covid-19 through social media platforms*. Journal of public affairs. 2020;20(4):e2417 [9 s]. <https://doi.org/10.1002/pa.2417>
  25. Liu H, Liu W, Yoganathan V, Osburg VS. *Covid-19 information overload and generation Z's social media discontinuance intention during the pandemic lockdown*. Technological forecasting and social change. 2021;166:e120600 [12 s]. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.120600>
  26. Christensen T, Lægred P. *The coronavirus crisis – crisis communication, meaning-making, and reputation management*. International public management journal. 2020;23(5):713-29. <https://doi.org/10.1080/10967494.2020.1812455>
  27. Carlstedt E. *A fun, active and sociable life on display – Nursing home presentations on Instagram*. Ageing and society. 2019;39(9):2109-32. <https://doi.org/10.1017/S0144686X18000454>
  28. Carlstedt E, Jönson H. *Online representations of nursing-home life in Sweden: Perspectives from staff on content, purpose and audience*. Ageing and society. 2020;40(12):2754-70. <https://doi.org/10.1017/S0144686X19000941>
  29. Price KN, Gioia DA, Corley KG. *Reconciling scattered images: Managing disparate organizational expressions and impressions*. Journal of management inquiry. 2008;17(3):173-85. <https://doi.org/10.1177/1056492608314991>
  30. Brunsson N. *Organizing for inconsistencies: On organizational conflict, depression and hypocrisy as substitutes for action*. Scandinavian journal of management studies. 1986;2(3-4):165-85. [https://doi.org/10.1016/0281-7527\(86\)90014-9](https://doi.org/10.1016/0281-7527(86)90014-9)
  31. Gubrium JF, Holstein JA. *The constructionist mosaic*. I: Holstein JA och Gubrium JF, redaktörer. Handbook of constructionist research. Guilford press; 2008. s. 3-10.
  32. Prior L. *Using documents in social research*. Sage publications; 2003. <https://doi.org/10.4135/9780857020222>
  33. Braun V, Clarke V. *Using thematic analysis in psychology*. Qualitative research in psychology. 2006;3:77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
  34. Coombs WT. *Protecting organization reputations during a crisis: The development and application of situational crisis communication theory*. Corporate reputation review. 2007;10(3):163-76. <https://doi.org/10.1057/palgrave.crr.1550049>
  35. SVT Nyheter. *40 äldreboenden sticker ut – fördubblad dödlighet under coronavåren* [tv-program]. Sveriges television. 2 juni 2020.
  36. Bohlin G, Bergman M, Bronéus F. *Allmänhetens syn på medierapporteringen om corona*. I: Andersson U, Bergman M, Bohlin G, Bronéus F, Dahlgren P, Ekdahl E m fl, redaktörer. Journalistik i coronans tid. Institutet för mediestudier, Stockholms universitet; 2021. s. 144-55.
  37. Lindholm J, Carlson T, Albrecht F, Hermanson H. *Communicating Covid-19 on social media. Analysing the use of Twitter and Instagram by Nordic health authorities and prime ministers*. I: Johansson B, Ihlen Ø, Lindholm J, Blach-Ørsten M, redaktörer. Communicating a pandemic: Crisis management and Covid-19 in the Nordic countries. Nordicom; 2023. s. 149-72. <https://doi.org/10.48335/9789188855688-7>
  38. Morath LP, Burström B, Liljas AEM. *Care home managers' views on the media coverage of Covid-19 outbreaks in care homes for older adults: A case study in Stockholm*. International journal of older people nursing. 2022;17(6):e12483 [6 s]. <https://doi.org/10.1111/opn.12483>
  39. Almgren SM, Olsson T. "Let's get them involved"... to some extent: Analyzing online news participation. Social media + society. 2015;1(2):1-11. <https://doi.org/10.1177/2056305115621934>
  40. Carlstedt E. *Ratings, rankings and managing numbers: Professionals' perspectives on user surveys in Swedish nursing home care*. Social policy and administration. 2021;55(7):1356-69. <https://doi.org/10.1111/spol.12730>
  41. Shanks E, Lundström T, Meagher G, Sallnäs M, Wiklund S. *Impression management in the market for residential care for children and youth in Sweden*. Social policy and administration. 2021;55:82-9. <https://doi.org/10.1111/spol.12613>
  42. Carlstedt E, Jönson H. *Anhöriga till äldre på särskilt boende – roller och positioner*. I: Klingberg G och Hallberg U, redaktörer. Stora anhörigboken. Studentlitteratur; 2023. s. 179-202.
  43. Vingare E-L. *Paradoxer i välfärden: När anhöriga blir lösningen på demensomsorgens utmaningar* [doktorsavhandling]. Linnéuniversitet; 2019.
  44. Söderberg M. *Hänsynstagandets paradoxer: Om äldre, närstående och biståndshandläggare vid flytt till särskilt boende* [doktorsavhandling]. Socialhögskolan, Lunds universitet; 2014.
  45. Huang M, Ki E-J. *Protecting organizational reputation during a para-crisis: The effectiveness of conversational human voice on social media and the roles of*

- construal level, social presence, and organizational listening*. *Public relations review*. 2023;49(5):e102389 [11 s]. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2023.102389>
46. Fannes G, Claeys A-S. *Putting empathic feelings into words during times of crisis: The impact of differential verbal empathy expressions on organizational reputation*. *Public relations review*. 2022;48(2):e102183 [12 s]. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2022.102183>
47. Watkins B, Smith SA. *I want to work there: how public relations agencies communicate organizational culture and identity on Instagram*. *Journal of communication management*. 2022;26(1): 58-83. <https://doi.org/10.1108/JCOM-01-2021-0005>
48. Carlstedt E, Jönson H. *Amazing numbers and bottom rankings: the reporting of nursing home resident user surveys in the press*. *International journal of sociology and social policy*. 2021;41(11/12): 1265-77. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-07-2020-0266>
49. Björne P. *As if living like others: An idealisation of life in group homes for people with intellectual disability*. *Journal of intellectual and developmental disability*. 2020;45(4): 337-43. <https://doi.org/10.3109/13668250.2020.1793451>

# Den mångkulturella äldreomsorgen ur hemtjänstanvändares perspektiv

Håkan Jönson<sup>1</sup> och Glenn Möllergren<sup>1</sup>

---

**ABSTRACT.** Den som använder äldreomsorg möter ofta personal som är utlandsfödd eller har en annan etnicitet än den svenska. Syftet med den här studien var att undersöka äldre hemtjänstanvändares uppfattningar om "utländsk" personal. Studien baseras på 34 intervjuer med äldre som använder hemtjänst.

Resultaten visade att språkproblem var vanliga, men att den övervägande bilden av personalen var positiv, vilket vi i analysen relaterar till en mer allmänt förekommande sympati och lojalitet som hemtjänstanvändare har gentemot omsorgspersonalen. Personalens härkomst sågs också som en ingång till att skapa en mer personlig kontakt, vilket kan ses som en variant på ett bredare tema om hemtjänstanvändarnas betoning av värdet av personliga relationer.

<sup>1</sup>Socialhögskolan, Lunds universitet

Korrespondens: Håkan Jönson, hakan.jonson@soch.lu.se

## Inledning

Den svenska äldreomsorgen är en mångetnisk arbetsplats i bemärkelsen att en stor del av de anställda är födda i andra länder än Sverige. I storstäder som Stockholm och Malmö utgör de utlandsfödda sedan flera år majoriteten av de anställda [1, 2]. Trenden är densamma i andra västländer, där det också är vanligt att utlandsfödd personal rekryterats specifikt för att exempelvis bo hemma hos de personer de hjälper, som så kallade live-in caregivers [3, 4]. I Sverige tycks sådana arrangemang mest ha förekommit för personer som invandrat sent i livet, där familjer söker ekonomiskt stöd för anhörigas insatser som "personal" [5]. Både i Sverige och internationellt förekommer studier som utgår från den utlandsfödda personalens situation och erfarenheter, vanligen med ett ganska tydligt fokus på personalens utsatthet [6-9]. En fråga som ägnats mindre intresse är vilken betydelse omsorgens mångetniska karaktär har för användare av äldreomsorg. Att äldre kan ha uppfattningar i frågan visar bland annat en kanadensisk studie där Bourgeois med kollegor identifierade flera teman i de äldres beskrivningar: språksvårigheter, synpunkter på en bristande förståelse för kanadensisk kultur, uppskattning av vissa migranters upplevda större respekt för äldre, samt klagomål på personal som ansågs olämplig för omsorgsarbete [3].

Att forskningen hittills ägnat liten uppmärksamhet åt omsorgsanvändares uppfattningar om den mångetniska äldreomsorgen kan ha flera orsaker. Dels har, som Erlandsson visat, äldres uppfattningar i relativt liten grad tagits som utgångspunkt för studier om äldreomsorg där det varit vanligare att fokusera på omsorgsgivarens och omsorgspersonalens erfarenheter [10]. En andra orsak till frånvaron av studier kan vara att frågan framstår som svår att ringa in och undersöka. När ett begrepp som "utlandsfödd" används, inkluderas många som invandrat från exempelvis nordiska länder. Samtidigt har många

## Huvudbudskap

- Den som använder hemtjänst kommer ibland möta personal med bristande förmåga att kommunicera på svenska språket.
- De hemtjänstanvändare som intervjuades var generellt positiva till "utländsk" personal och tonade ofta ned betydelsen av brister de erfarit.
- De positiva uppfattningarna avspeglar delvis en allmänt positiv syn som hemtjänstanvändare har gentemot den personal man får hjälp av.

som är födda i Sverige en bakgrund eller ett utseende som gör att de ändå identifieras som "invandrare". Det finns också en laddning kring äldres uppfattningar i frågan, där aktörer som kan beskrivas som invandringskritiska och främlingsfientliga ställt krav om äldres rätt att möta omsorgspersonal som har svensk härkomst och talar "felfri" svenska [11].<sup>1</sup> Samtidigt har studier som bygger på intervjuer med omsorgspersonal visat att en del äldre uttrycker sig negativt och rasistiskt mot personal, men detta tonas ofta ned och tolkas som äldres ovana att möta vissa personer eller benägenhet att använda ett föråldrat språkbruk [6, 9, 11]. Med insikten att svensk äldreomsorg inte skulle fungera utan personal som har sitt ursprung i andra länder kan det möjligen finnas en oro för att låta negativa uppfattningar bland äldre komma fram.

<sup>1</sup> Se till exempel Erixon D. Varför är det bara svenskar som inte har rätt till etnisk äldreomsorg? *Samtiden*. 31 maj 2017. <https://samtiden.nu/2017/05/varfor-ar-det-bara-svenskar-som-inte-har-ratt-till-etnisk-aldreomsorg/>

Avsaknaden av studier som tar sin utgångspunkt i äldre omsorgstagares erfarenheter är enligt vår mening problematisk. Dels kan frånvaron av studier som låter äldre träda fram som tänkande och handlande aktörer inom omsorgskontexten ses som en form av ålderism i bemärkelsen att äldre konstrueras som passiva objekt. Det finns också en risk att potentiellt mångfacetterade aspekter av den mångtunniska äldreomsorgen förblir utforskade, genom att äldres erfarenheter och uppfattningar förutsätts handla om språkproblem hos personal och en negativ syn på personal av utländsk härkomst, alternativt ett stereotyp exotifierande av etnicitet och "särskild fallenhet" för omsorgsarbete [12, 13].

Med utgångspunkt i detta är syftet med den här studien att undersöka äldre hemtjänst-användares uppfattningar om "utländsk" personal. Med utländsk menas i detta fall personer som studiens respondenter beskriver med uttryck som "utländsk", "invandrare" eller angivande av härkomst från något annat land än Sverige.

Artikeln tar sin teoretiska utgångspunkt i den symboliska interaktionismens fokus på språkets betydelse för meningsskapande, kategoriseringar och identiteter [14]. Studier med denna ansats har undersökt hur människors utsagor kan relateras till olika tolkningsrepertoarer och perspektiv. Inom ansatsen har det också funnits ett intresse för de retoriska tekniker som människor använder för att göra sina budskap trovärdiga och visa hur de ska förstås [15]. Här har företrädare för den diskurspsykologiska inriktningen visat på betydelsen av kända tolkningar och kontexter som människor förhåller sina resonemang till genom att ta olika positioner [16, 17]. I relation till kategorin "invandrare" finns det, som nämnts, kända positioner som har att göra med rasism, problemassociationer och försvar av en utsatt kategori som intervjupersoner kan tänkas förhålla sig till. Vidare finns det positioner som gäller hemtjänst och hjälpmottagande, som intervjupersonernas uttalanden också kan vara en del

av. I artikeln använder vi bland annat begreppet *disclaimers* som beskrivits av Hewitt i en rad publikationer [18, 19]. Disclaimers är språkliga uttryck som används för att mildra eller undvika potentiella missförstånd, felaktiga tolkningar eller sociala konflikter i ett samtal eller en interaktion, och inkluderar uttryck som "jag menar inte att säga...", "jag kanske har fel, men...", "det här kan låta märkligt, men..." eller "jag har inget emot X men...". Uttrycken används för att föregripa negativa reaktioner och blir särskilt synliga i de fall då det finns en känd retorisk kontext med positioner och identiteter som framstår som ofördelaktiga, vilket Hewitt och Stokes benämner som *typification awareness* [19].

## Metod

Studien baseras på 34 intervjuer med hemtjänst-användare, där fem intervjuer genomfördes med par. Paren bestod av personer där båda hade omsorgsinsatser eller där hemtjänstanvändaren hade svårt att verbalisera sina uppfattningar. Bland respondenterna var 26 kvinnor och 15 män. Fyra var födda i utlandet. Intervjupersonerna var mellan 68 och 96 år, medelåldern var 81 år och medianåldern 83 år. Variationen i socioekonomisk bakgrund var stor, liksom omfattningen av insatser, där nästan alla hade dagliga besök och flera hade mycket omfattande insatser.

Den här studien bygger på intervjuer som samlats in för att undersöka äldres erfarenheter, uppfattningar och strategier som användare av hemtjänst. Fokus i intervjuerna har alltså inte varit frågor om etnicitet och härkomst. Intervjuguidens frågor handlade om upplevelser av hemtjänst, om förberedelser och anpassningar i vardagen, om strategier som användes för att få hjälpen att fungera med egna vanor och rutiner, om betydelsen av personalens utbildning, ålder och kön, om relationer och vänskap, samt vad som utmärker bra respektive dålig omsorg. Många av intervjupersoner tog själva upp frågor om

härkomst och språk, med redogörelser för olika erfarenheter och tolkningar. Rikedomen och variationen av kommentarer om "utländsk" personal i materialet motiverade en närmare analys.

Även om upplägget inte var planerat menar vi att det finns tydliga fördelar med den avsaknad av ett fokus på det mångvetenskapliga som vår datainsamling hade. I studier av etnicitet och härkomst finns det en risk att forskarens intresse för en specifik kategori genererar beskrivningar som intervjupersonen egentligen inte ser som relevanta i sin vardag. En hemtjänstanvändare som får hjälp av 15 olika personer kanske inte reflekterar i vardagen över att sju är utlandsfödda, men en intervju som specifikt handlar om härkomst och etnicitet skulle troligen ändå generera ett material som lyfter fram personalkategorin som särskild. Situationen är på sätt och vis parallell till den som gäller "äldre invandrare", som ofta studerats och beskrivits utifrån sin särart [20]. Fördelen med den metod som vår studie bygger på är att intervjuerna inte har introducerat någon förutbestämd kategorisering eller problembild som intervjupersonen bekräftat eller talat emot. Med detta erkänns också möjligheten att frånvaro av kommentarer står för att hemtjänstanvändaren helt enkelt inte ser frågan som särskilt viktig att nämna. I sex av intervjuerna förekom inga kommentarer om personalens härkomst eller etnicitet.

Ytterligare en fördel med metoden är att det blir möjligt att sätta utsagor om etnicitet och härkomst i relation till teman som visade sig i materialet som helhet, och som inte nödvändigtvis har med invandring och invandrare att göra, utan med andra aspekter av omsorgen. Prat om "utländsk" personal kan handla om annat än invandring, etnicitet och härkomst [17, 21]. Avsaknaden av ett fokus på det mångvetenskapliga i intervjufrågorna utgör samtidigt metodens svaghet. Intervjupersonerna kan ha goda och dåliga erfarenheter och åsikter av olika slag som de skulle ha berättat om ifall frågorna specifikt handlat om temat.

Analysprocessen har i huvudsak följt de steg för en teoristyrd tematisk analys som beskrivits av Braun och Clarke [22]. Teoristyrningen handlar i detta fall om studiens förankring i den symboliska interaktionismen och den känslighet för diskursiv inplacering och retoriska aspekter som utvecklats inom den ansatsen. Vid en första genomläsning av materialet uppmärksammade vi mängden utsagor om "utländsk" personal och använde en mer fokuserad läsning för att skapa preliminära koder. Hela materialet kodades i programvaran Nvivo utifrån samtliga fall där intervjupersonerna nämnde personalens uppfattade ursprung eller härkomst. Under den processen lade vi till ytterligare underkoder utifrån den växande kunskapen om mönster i materialet. Vid genomgångar av det kodade materialet kunde vi identifiera fyra preliminära teman (se Resultat). I nästa steg diskuterade forskargruppens medlemmar dessa temans diskursiva inplacering, som både kunde avse positionering i relation till frågor om invandring och etnicitet och till teman i intervjuerna som inte nödvändigtvis hade med just härkomst och etnicitet att göra. I detta steg av analysen använde vi alltså tolkningar som gjorts utifrån materialet som helhet (och som avrapporteras i andra studier). Vi kunde identifiera fyra sätt att placera in utsagorna, och de handlade om 1) den politiska frågan om invandrades status och villkor, 2) hemtjänstanvändarnas sympati och lojalitet med den personal som kommer på besök, 3) deras försök att skapa personlig kontakt och relationer med personal, samt 4) deras kritik mot personalomsättning och problem med hjälpens organisering.

Studien är godkänd av etikprövningsmyndigheten (dnr. 2022-00825-01).

## Resultat

I resultatdelen har vi valt att beskriva studiens fynd utifrån de fyra preliminära teman vi identifierade i analysen: 1) språkproblem, 2) positiva

erfarenheter och manifestationer, 3) negativa erfarenheter och manifestationer, samt 4) ingångar till personliga relationer. Den diskursiva inplaceringen och de retoriska aspekterna av respondenternas resonemang kommenteras fortlöpande och blir föremål för en fördjupad diskussion i slutet av artikeln.

### *Språkproblem*

Att en del personal inom äldreomsorgen har svårt att förstå och kommunicera på svenska språket är välkänt, och fackförbundet Kommunal har återkommande lyft frågan.<sup>2</sup> År 2022 fick Socialstyrelsen i uppdrag av regeringen att ta fram underlag som ska hjälpa verksamheter inom äldreomsorgen att bedöma kunskaper i svenska språket i förhållande till vad som behövs för att genomföra arbetsuppgifterna. Socialstyrelsen anger att "språkkunskaper och förmåga att kommunicera både muntligt och skriftligt är grundläggande för en trygg och säker äldreomsorg" och tillhandahåller numera information och underlag för bedömning och utveckling av språk.<sup>3</sup>

I de intervjuer vi genomförde nämnde respondenterna personalens språk på olika sätt. Flera menade att en del personal hade så pass stora svårigheter med svenska språket att kvaliteten på omsorgen blev lidande. Hemtjänstanvändaren Falke konstaterade att "man anställer enormt mycket utländsk arbetskraft som inte kan svenska" och ibland fick han övergå till att prata engelska med en del personal, vilket han såg som en olägenhet.

Problemet beskrevs som dubbelriktat: Per-

sonalen förstod inte vad hemtjänstanvändaren sade, hemtjänstanvändaren förstod inte alltid personalen, och insatserna blev inte rätt utförda. Frans intervju utgjorde en tydlig illustration till detta, också genom att han i likhet med flera andra tonade ned omfattningen av problemet:

*"Och jag har en från nåt annat land, var det nu var, som missförstår. Hon låtsas förstå, men jag märker på det hon gör att hon har inte hört vad jag sa. Men det är ovanligt och det är inte nåt, nån riktig svårighet för mig, inte. Nej. Men visst finns det problem, språkliga. Så att, att helt enkelt fatta vad vi säger. Jag har väldigt svårt att förstå vad dom säger ibland också."*

I något fall hänvisade hemtjänstmottagaren till att egna svårigheter med hörseln adderade till problematiken.

En andra typ av problem handlade om möjligheten att föra ett djupare samtal, vilket Gunborg uttryckte som att de allra flesta med utländsk bakgrund arbetade bra, "men jag känner inte att jag kan få ut nånting mer av dom..." Språket var hindret menade Gunborg. Den som tydligast besvärades av svårigheterna att föra mer djupgående samtal var Hulda, som hade beviljats social tid<sup>4</sup> och promenader utöver städning och hjälp att administrera medicin:

*"Och sen, alltså, nu den senaste tiden så har jag upptäckt att det är så få, vad ska jag säga, människor som har svenska som huvudspråk. Det är folk från hela världen. Det är Indien, Pakistan, Chile, en från Ryssland som talar jättedålig svenska. Och det tycker jag är, är svårt. Jag är själv språkmänniska... läste många språk på, i skolan. Och har därför kanske lite, lite höga krav, jag vet inte. Men jag tycker att det är så dåligt ibland. Och, när man inte kan liksom, man vill kommunicera och så bara stupar det och*

<sup>2</sup> Erlandsson J. Många i äldreomsorgen anställs utan att kunna språket. Kommunalarbetaren. 26 november 2021. <https://ka.se/2021/11/26/manga-i-aldreomsorgen-anstalls-utan-att-kunna-sprakket/>

<sup>3</sup> Socialstyrelsen. Språkförmåga i äldreomsorgen – underlag för bedömning och utveckling. Socialstyrelsen; 2023. <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/aldre/sprakformaga-i-aldreomsorgen/>

<sup>4</sup> En insats inom ramen för hemtjänst som kan beviljas den som har behov av social samvaro. I typfallet beviljar kommunen en viss tid per vecka, då personal får i uppdrag att möjliggöra sådan samvaro med omsorgsanvändaren.



*då, då liksom ger, ger man upp ju... när man inte kommer någonbart i, i diskussionen."*

Huldas insatser kom delvis ur ett behov av socialt stöd för att bryta passivitet och motverka psykisk ohälsa och hon relaterade sin kritik till en identitet som "språkmänniska", och den disclaimer hon använde handlade om möjligheten att hon själv hade "lite höga krav". Hulda återkom vid flera tillfällen under intervjun till svårigheterna att samtala med besökande personal, där också svårigheter att hitta varandra erfarenhetsmässigt och intresse- och ålderskillnader och härkomst spelade in. Hennes önskan var att de som lade scheman skulle ta större hänsyn till hennes behov av att kunna samtala med personalen eftersom det skulle ge ett större utbyte.

I flera fall ledde omnämningen av språkproblem över i kommentarer om allmän policy, där hemtjänstanvändaren ifrågasatte att personal med bristande språkkunskaper anställdes, vilket Leonard drastiskt uttryckte med frågan "hur fan kan hemvården anställa en som inte kan svenska?" I andra fall bekymrade sig hemtjänstanvändaren om personalens utsatthet inom vård- och omsorgssystemet med uttryck som "dom kämpar ju på, på sitt vis ju", "det är inte fel på dom ju" och "det är synd om dom, att dom inte förstår" (Andreas).

Även om problem med språk kommenterades som att det inte var lönt att ta upp vissa frågor eller inleda vissa samtal med en del av personalen, kan det noteras att sådana omnämningen ofta följdes av kommentarer om att saker vanligen löste sig och att den personal som hade utländsk härkomst ofta pratade bra eller perfekt svenska. Det förekom också skämtsamma kontrasteringar, som när Axel ledde över en kommentar om "utlänningar" och språk i en skämsam jämförelse:

*"Och sen är det ju mycket utlänningar som är i hemtjänst, så vi hade lite besvärligt därför... att förstå vad de sa. Men det har blivit bättre. Så, det är väl inte nån särskild som... det kan*

*vara nån som är skån-, skåning och så, då är det lite svårt."*

Kommentaren resulterade i skratt från både intervjuaren och hustrun Edith som tillade att "Det språket kan vi inte, nej." Ihop med kommentaren om att "det har blivit bättre" är det rimligt att se skämtet ett försök att tona ned en möjlig association mellan "utlänningar" och problem. Precis samma skämt förekom i intervjun med Charlotte: "För mig är det inte de här utlandsfödda som är problemet... utan det är skånskan [skratt]".

Sammanfattningsvis beskrev respondenterna bristande förmåga att förstå och tala svenska hos personal som ett kvalitetsproblem, men kommentarerna ringades i flera fall in av reservationer om att de allra flesta pratade bra svenska och att problemen inte var så stora, och i andra fall användes skämt för att ge detta budskap.

### *Positiva erfarenheter och manifestationer*

I intervjuerna förekom en mängd positiva kommentarer om personal av utländsk härkomst. Vissa av kommentarerna kan relateras till en typ av lojalitetsposition som många hemtjänstanvändare uttryckte i förhållande till personalen allmänt sett. Intervjupersonerna lyfte fram personal de uppskattade, och nämnde i förbifarten att personen kom från ett visst land. Andra typer av positiva erfarenheter knöts specifikt till härkomst eller etnicitet. Flera intervjupersoner hänvisade till upplevd respekt för äldre och lämplighet för omsorgsarbete grundad i personalens kulturbakgrund. I våra intervjuer kopplades sådana ställningstaganden tydligt till erfarenheter, vilket intervjun med Olof och Olivia kan exemplifiera:

Olof: *"När det kommer folk ifrån Iran eller Turkiet är dom också väldigt, ställer upp och hjälper till, va, spontant. Och ... ja, det är det att du känner i attityden hos människor som är beredda att hugga i, va."*

Personer från vissa länder hade "en naturlig

fallenhet för jobbet” konstaterade Olof. På motsvarande sätt menade Charlotte att unga kvinnor från Iran hade ett särskilt förhållningssätt. Om de exempelvis inte visste hur Charlotte ville ha sitt kaffe tillagat sade de att de gärna ville lära sig det. Charlotte konstaterade att ”det stämmer ju det där med deras respekt för gamla” och ställde upp ”Malmöflickorna” – möjligen avsåg hon kvinnor som var födda i Malmö – som ett exempel på motsatsen. Särskilda förmågor kunde också handla om tidigare yrkesbakgrund från andra länder, exempelvis möjligheten att få håret klippt av någon som tidigare arbetat som frisör i sitt hemland. Liknande beskrivningar om tidigare yrkesbakgrund och tillhandahållande av service vid sidan av det beviljade biståndet förekom också för ”etniskt svensk” personal.

Omnämmanden av problematiska erfarenheter, exempelvis gällande språk, introducerades eller följdes som nämnts av disclaimers, där intervjupersonerna markerade att de inte var negativa till invandrare eller till personal av utländsk härkomst. Användningen av disclaimers kan ses som ett uttryck för medvetenhet om att ett påstående kan placeras inom en viss tolkningsram – i detta fall negativa attityder till invandrare eller utländsk personal. Intervjupersonen kunde inleda meningen med ”Ja, jag menar, jag, jag har inte nåt emot att dom är utländska, utlänningar” när budskapet var ”men du vet, det är tråkigt när man inte kan prata med dom” (Andreas). Längre beskrivningar av negativa erfarenheter som hänvisade mot kultur och religion kunde, som i Birgittas fall, följas av hänvisningar till hur beskrivningen skulle tolkas: ”Det låter som jag är emot dom, men det är ju inte det, det är individer. Jag struntar i, i om dom är gröna eller blå eller... det är människan det handlar om.” Beskrivningar av problem följdes i flera fall av uttalanden som balanserade upp helhetsintrycket, exempelvis omnämmanden av personal som särskilt uppskattades.

Makarna Charles och Ellen uttryckte två olika sätt att visa uppskattning för personal av utländsk

härkomst. Charles betonade vid flera tillfällen att personalen pratade mycket bra svenska och att även de som var muslimer uppträdde på ett ”svenskt” sätt. Hans kommentar var ett uppenbart försök att vederlägga påståenden om muslimer som annorlunda i negativ bemärkelse men hans fru invände: ”Det låter på Charles som det var en fördel att dom var så himla svenska. Jag kan ju tycka att det är en, också en fördel att man är annorlunda.” Kommentaren var återigen positiv, men hänvisade mot olikhet som berikar, det vill säga mot idén om det svenska som önskvärt.

Flera hemtjänstanvändare var kritiska mot den svenska invandringsspolitiken, mot arbetsvillkoren för personal av utländsk härkomst och mot negativa attityder till invandrare. Som exempel uttryckte Charlotte oro för flera av de afghanska ”pojkar” hon fick hjälp av, som hotades av utvisning samtidigt som den svenska äldreomsorgen inte skulle klara sig utan dem. Vi kan illustrera positionstagandet utifrån intervjun med Janet.

Janet beskrev en förändring med fler invandrare som arbetade i hemtjänsten. Intervjuaren ställde då en fråga om ”hur man förstår varandra och språk” och hänvisade till andra intervjupersoner:

Intervjuare: *”Och vissa som vi har pratat med, kanske tycker att det är lite svårare med att kommunicera om det är nån som inte är...”*

Janet: *”Ja, det är ju så. Sen är det många som inte tycker om muslimer, har jag märkt. Och det är ju för mycket pratande om det här, med de som är, vad ska man säga, som har gjort brott, och är kriminella och hela den biten. Och sen finns det ju människor som är muslimer, som är jättefina människor! Och alla dras över en kam! Det är det jag tycker är hemskt. Ja, de har ju sitt helvete, de som är bra människor, de sätts längst ner på listan, jag lyssnar mycket på radion också, P1, många sociala program där och där de säger att i och med att de har ett utländskt namn, så kommer de längst ner i bostadskön, de kommer längst ner i att söka jobb.”*

Vad den här typen av positioneringar visar på

är hur inte bara erfarenheter, utan även allmänna politiska ställningstaganden uttrycktes av hemtjänstanvändarna. I detta fall kan Janetts uttalande ses som en markering mot intervjuarens länkning av en samhällsförändring med fler invandrare till ett tema om problem.

### *Negativa erfarenheter och manifestationer*

Utöver kritik av att personal med bristfälligt språk arbetar inom omsorgen förekom få negativa kommentarer om invandring, människors religion eller kulturella särart som allmänna fenomen, vilket såklart kan bero på att intervjuerna handlade om personernas egen hemtjänst. Det fanns samtidigt en grupp som associerades med problem av olika slag, och det var muslimer. Exempelvis bekymrade sig Gina över att en del personal blev trött under ramadan, då de inte fick i sig mat under arbetsdagen, samt att det verkade opraktiskt att arbeta med hijab (vissa tog av plagget när de hjälpte Gina). Omnämmandet länkades inte till någon brist i omsorgen, och de resonemang Gina förde om en av de anställda som hjälpte henne kan ses som en manifestation av hennes inställning till andras intolerans:

*"Ja, sa hon, jag har funderat i fem års tid och nu ska jag ha slöja och hon är ändå familjemamma med tre barn och hade, vacker är hon också, så jag sa; nu kan du inte ha dina fina örhängen längre, när hon har det här doket. Nej, jag får ha andra smycken då. Så sa jag, sa jag; du, det spelar ingen roll, sa jag, för du är lika vacker om du har slöja eller inte. Men, kollegan som kom sen, hon sa; har du sett hur hon har spökat ut sig? Ja, sa jag, "spökat ut" tycker jag inte, för hon är ju stilig även om med den här slöjan, så där har jag nog, där har personalen lite sinsemellan, lite synpunkter på..."*

Vi identifierade två tydliga underteman till de negativa erfarenheterna. Det ena handlade om personlig olämplighet som knöts till härkomst, religion eller ovilja att arbeta med

omsorg. Det andra bestod i en kritik av hemtjänstens organisering, där hänvisningar till etnicitet förstärkte kritiken.

Under intervjun med Daniel och Beatrice ställde intervjuaren frågan om de bett att få slippa någon personal inom hemtjänsten och de beskrev besök med en man som var "väldigt strikt och militärisk". Mannen hade "kommerat" Daniel vid förflyttningar och besöken blev konfliktfyllda. Beatrice hänvisning till mannens bakgrund blev under intervjun snarast en form av ursäkt: "Dom har ju, alltså, det är ju inte lätt för dom som jobbar, det förstår jag ju, han kom från Afghanistan, där kanske han kunde varit militär, det vet jag inte."

En tydligt negativ erfarenhet utifrån samma intervjufråga redovisades av Birgitta, som beskrev en ung man med bakgrund i Mellanöstern, men som växt upp i Sverige:

*"Och nånstans i tonåren så blev han radikaliserad oavsett vad han säger. Och blev alltså strikt muslim. Så pass så han sa till sina kollegor, om dom hade sambesök; nej, vi får vänta 20 minuter, det är bönestund nu. Det gick före jobbet, alltså. Och ... han höll ju på, och jag säger, synd om andra som, som råkade ut för honom, för att jag kunde ju klara av det, fram till en viss gräns när jag tyckte att, nu har vi pratat färdigt, nu kan du låta bli att komma hit och det sa jag ifrån också då. Och då visade det sig att det var ju fler som hade reagerat. Han var direkt otrevlig. Han ville islamisera allihopa."*

Mannen hade frågat Birgitta när hon slutade gå i kyrkan och hon hade svarat att hon aldrig haft den vanan, vilket han ogillade. "Alltså, det gick bara ut på det. Det var, nej, nej, han var synnerligen olämplig." Birgitta, som hade haft hemtjänst i mer än tio år beskrev en liknande erfarenhet med en annan manlig personal, som efter en resa till sitt hemland i Mellanöstern kom tillbaka förändrad och "var otrevlig så det stänkte om det". Det var efter beskrivningen av dessa två episoder som Birgitta lade till en tidigare citerad

disclaimer om att hon struntade i om personerna var gröna eller blå och att det var den enskilda människan hon bedömde som olämplig utifrån agerandet.

En mer framträdande erfarenhet av negativ karaktär var den där härkomst och etnicitet adresserades till kritik av hjälpens organisering. Lena beskrev hur hon som hemtjänstanvändare fått agera "arbetsledare för 20 olika nationaliteter", men att situationen nu hade stabiliserats. Hänvisningen till mängden nationaliteter förstärkte i sammanhanget en beskrivning av en oberäknelig och kaotisk hemtjänst med ett ständigt flöde av personal som hemtjänstanvändaren måste instruera. Samma typ av förstärkning är möjlig att se i intervjun med Elisabeth, som var mycket missnöjd med att hemtjänsten skickade personal hon aldrig träffat när hon skulle få hjälp med dusch. I det här fallet förstärkte hänvisningen till etnicitet och hudfärg beskrivningen av obekantskap och Elisabeth återkom gång på gång till att hon aldrig skulle klä av sig inför en person hon aldrig tidigare träffat:

*"Så att, mycket, mycket tråkigt och likadant dom har skickat, dom har haft karlar, mörka utländska karlar som jag aldrig har sett i mitt [liv] för att duscha mig. Jag är katolik i botten, jag är uppfostrad katolskt, jag skulle aldrig få för mig att ställa mig i duschen med en människa som jag inte har sett förr eller överhuvudtaget, inga karlar."*

Elisabeth menade att hon inte fått gehör för kravet om att få hjälp av kvinnlig personal som hon kände, och att hon därför stod över duschen när okända män kom. I sin kritik mot hemtjänsten uttryckte Elisabeth samtidigt sympati med de besökande männen: "dom här stackars killarna, dom håller med mig, att det är inte lämpligt". En snarlik problembeskrivning återkom i flera intervjuer, där erfarenheter eller oro över att muslimska män upplevde det som jobbigt att ge kroppsnära omsorg till äldre kvinnor lyftes fram. I likhet med Elisabeth hände det att Betty

avstod beviljad dusch, men i hennes fall var detta av hänsyn till både sig själv och den besökande personalen: "Alltså, det går ju liksom inte att en muslimsk kille står där med en naken tant liksom och skrubbar, det, det liksom, det vill jag inte utsätta dom för heller." Ett resonemang på samma tema förde Gina i relation till intymhygien och unga män från Afghanistan:

*"Det är inte bara hur jag känner det, det är viktigt att dom mår väl. Så jag kan fråga; 'är du, känner du dig bekväm med det?' Men annars så kan man ju, inte för att jag behöver ha nån annan, men kanske att nån annan kan göra deras jobb. Att jag gärna vill se det, hur dom upplever det, för det tycker jag, det är också, man är två, två sidor där av samma mynt, liksom. Men dom är duktiga, dom vill lära, dom har svårt med språket i vissa fall, men dom vill."*

Vad citatet illustrerar är en omtänksam uppfattning och empatisk hållning som många hemtjänstanvändare beskrev i förhållande till den besökande personalen som kollektiv, det vill säga oaktat om dessa hade utländsk härkomst eller inte.

#### *Ingångar till en berikande personlig kontakt*

"Det är ju folk från alla möjliga världsdelar så främmande kulturer... det är väldigt spännande tycker jag". Så uttryckte sig Frans, som först haft erfarenhet som anhörig, när hustrun fått hemtjänst och som efter hennes död själv fick viss hjälp med serviceinsatser. Frans sade att han "aldrig träffat så många svarta människor som jag gör nu" och förklarade att han ville möta deras blick och känna att de gillade varandra. Efter ett tag kom han inte ihåg vilken hudfärg de hade "och så ska det vara, tycker jag". Också Hulda, som tog mötet med en ung afghansk man som exempel på svårigheten att hitta ett gemensamt samtalsämne, återkom senare under intervjun med ett närapå motsatt exempel:

*"För så mycket trevliga samtal, nu kom jag att*

*tänka på, som jag hade i början, när dom kom på kvällarna och nån kille från Afghanistan satte sig ner här på golvet och berättade om sitt liv. Jag menar då, då lärde jag mig mycket om, och tillförde mig, alltså, saker som jag, jag hade ju aldrig träffat dom annars... om, om jag inte hade varit i, i den sitsen jag är i."*

Omsorg och bekymmer om den besökande personalens hälsa och sociala liv uttrycktes på många sätt i våra intervjuer, och i relation till härkomst var unga män från Afghanistan den grupp som det var vanligast att hemtjänstanvändare bekymrade sig för. Man "kommer varandra nära" och "det är inte bara att, nån som kommer och jobbar..." konstaterade Gina som avslutning till sin beskrivning av oron för att de afghanska "killar" som besökte henne skulle utvisas. Samma personliga relation beskrev Charlotte. Hennes hem hade blivit "rena klagomuren", men det var inte hennes egna problem som avhandlades. Hon tyckte särskilt mycket om "dom afghanska flyktingbarnen" som hon fick besök av och uttryckte ilska över att de hotades av utvisning. Charlotte hade också blivit en person som flera anförtrode sig till med personliga bekymmer:

*"Det tycker jag är allde-, ja, och sen kan dom få bekymmer för då har nån skickat hela sin lön till sin mamma som behöver opereras... i Afghanistan eller det blev väl Pakistan, för Afghanistan har inga läkare kvar. Nej, så man får ju del av, av rätt mycket bitar från hela världen. Och nån är kurd från ... kurd från Syrien. ... Ja, sen har dom ju olika problem och nån säger; jag, jag har ingen annan att prata med [skrattar till]. Och då blir jag ju lite glad för att då är jag ju till nån nytta."*

Charlotte beskrev sig som isolerad i lägenheten och hemtjänstens besök hade jämte radion blivit hennes "universum". I likhet med Frans, Hulda och flera andra såg hon personalens härkomst som en möjlighet att ta vara på besök från hela världen i en situation där andra sociala kontakter var svåra att få till stånd.

Personlig kontakt utifrån delade erfarenheter

av olika karaktär nämndes av många intervjupersoner, och i relation till härkomst och etnicitet beskrev flera hur egna vistelser i länder som en del personal kom ifrån blev ingångar till särskilda relationer. I en intervju beskrev Olivia hur kontakten mellan hennes make, som var den som beviljats hemtjänst, och den besökande personalen blev av en särskild karaktär:

*"Du kan snacka bättre med en kille eller en kvinna från, från Iran eller så, va, om du har varit i Iran. Om du frågar, det har ju dom ingen aning om, va, men om du liksom hintar att du har varit till exempel i Esfahan eller nåt, så, så blir ju det konkret och bra och intressant, va. JA, min farbror var från Esfahan'."*

Paret hade bott i många länder och nämnde flera liknande fall. Oliva menade att de personliga kontakter som uppstod utifrån erfarenhet av boende i samma länder var stimulerande för maken. Olof kommenterade kontakterna som en slags "bonus" som förde besöken bortom personalens yrkesroll och gjorde att de inte behövde bli "så bundna till manualer". Liknande beskrivningar av delade gemenskaper byggde i vårt intervjumaterial på att någon hade ingifta släktingar från samma land som personalen kom ifrån eller på möjligheten att tala spanska med personal som kom från Chile, även om personalen själv talade perfekt svenska. Syftet var att få till en mer personlig kontakt.

## Diskussion

Omsorgsarbetare som kan uppfattas ha utländsk bakgrund utgör en stor del av hela sektorns arbetskraft. Det torde vara mycket ovanligt med hemtjänstanvändare som inte har någon erfarenhet alls av personal som identifieras som "invandrare". Antalet explicita referenser till eller omnämnande av personer ur personalstyrkan som just "utländsk", eller med liknande begrepp, var i detta perspektiv ändå relativt lågt. I många fall skedde omnämnanden lite i förbi-

farten snarare än att utgöra huvudpoängen i ett resonemang. Flera intervjupersoner resonerade inte alls kring personal utifrån ursprung eller födelseland. Det problem som framför allt nämndes handlade om bristande förmåga att förstå och kommunicera på svenska språket, vilket bidrog till en försämrad kvalitet på omsorgen, när uppgifter inte utfördes på önskat sätt och när djupare samtal inte var möjliga.

Som framgått signalerade flera respondenter en tydlig sympati med personer inom den aktuella kategorin, i direkta ställningstaganden för grupper och personer som de såg som utsatta för intolerans och i försöken att tona ned språkproblemens betydelse. Användningen av disclaimers kan i sammanhanget ses som en retorisk teknik som visar på en specifik typification awareness [19]. Det handlade om att undvika att kritik och problembeskrivningar tolkades som intolerans eller allmänt negativa och eventuellt rasistiska uppfattningar. Här synliggör studien också hur hemtjänstanvändare relaterar förhållanden som de möter inom ramen för sin egen omsorg, till en bredare samhällspolitisk kontext, i detta fall som kritik mot migrationspolitik och rasism.

Wetherell varnar för risken att låta övergripande diskurser om kända problem bli alltför styrande i tolkningen av data och menar att forskaren måste vara öppen för hur de som studeras gör bruk av möjliga tolkningsrepertoarer när de resonerar om olika teman och positioner [21]. Den ansatsen ser vi som relevant för tolkningen av våra respondenters utsagor.

En studie som enbart relaterar prat om "utländsk" personal till frågor om attityder till denna kategori riskerar att missa diskursiva kopplingar som går bortom just frågan om etnicitet och migration. Genom att ha en öppen ansats, där kommentarer om etnicitet och härkomst relaterats till resonemang om personalen och hjälpen som respondenterna förde i andra delar av intervjuerna, visar vår studie att flera resonemang kan ses som versioner av ställningstaganden och

strategier som intervjupersonerna beskrev i förhållande till personalen och hjälpens allmänhet. I en analys som relaterade utsagor om "utländsk" personal till materialet som helhet var det möjligt att identifiera tre sådana positioner, om *lojalitet och sympati, relationsskapande* och *kritik mot organisatoriska brister*.

*Lojalitetspositionen:* I de allmänna resonemangen om omsorgen uttryckte många hemtjänstanvändare en stark lojalitet med personalen, som uppfattades kämpa för att ge god hjälp trots snäva tidsramar och dåliga arbetsvillkor, det vill säga en position som har sin motpart i personalens lojalitet med hemtjänstanvändarna [23]. Lojaliteten kunde uttryckas som att "personalen är fantastisk" och "det är synd om dom för de har faktiskt en stressig arbetssituation". Utsagor om språkproblem av den typ som lämnades av Andreas om att "dom kämpar ju på, på sitt vis ju" och "det är synd om dom, att dom inte förstår" är möjliga att relatera till denna position, liksom Bettys och Ginas oro för om unga muslimska män skulle känna sig bekväma med att duscha dem. En tolkning blir därmed att användningen av disclaimers delvis handlar om sympati och lojalitet med personer man får hjälp av i vardagen och har positiva relationer till.

*De personliga relationerna:* Beskrivningar av personliga relationer och vänskaper som gick bortom de formella relationerna mellan personal och omsorgstagare var frekventa i intervjuerna, där både förhållanden som skiljde ut och förenade omsorgsmötets parter utgjorde ingångar till speciella kontakter. Det kunde handla om gemensamma bekanta, likartade intressen eller erfarenheter där härkomst, etnicitet och språk var ingångar till de fördjupade kontakterna. Att ha hemtjänst, menade Frans och Hulda med flera, hade gett dem möjlighet till spännande och lärorika möten.

*Kritiken mot de organisatoriska bristerna:* I flera fall är det möjligt att se länkningen av härkomst och etnicitet till problem, som ett slags förstärkning av missnöje som hemtjänstanvån-



dare hade med organiseringen av hjälpen, vilket gäller för flera kommentarer om språkproblem: "hur fan kan hemvården anställa en som inte kan svenska?" (Leonard). Den förstärkningen var också tydlig i Lenas kommentar om att hon under en period varit "arbetsledare för 20 olika nationaliteter". Det var inte bara många olika personer utan kunskap om rutinerna som besökt henne, utan de hade dessutom 20 olika nationaliteter. Förstärkningen är också möjlig att se i Elisabeths kommentar om att bli duschad av "mörka utländska karlar" som ett missnöje med en förändring i organiseringen där hennes önskemål om personkontinuitet vid kroppsnära omsorg inte respekterades. De tre benämningarna som mörka, utländska och karlar byggde i sammanhanget en retorisk kontrast till hennes beskrivning av sig själv som kvinna med en katolsk uppfostran.

Det som är gemensamt för de inplaceringar vi diskuterat ovan är att hemtjänstanvändarna använde härkomst och etnicitet som ingångar och retoriska resurser, både i den kontakt de beskrev och i sin värdering av personalen och omsorgen, samt även i hur de signalerade egna positioner. Resultaten och analysen synliggör äldre hemtjänstanvändare som resonerade och aktiva på flera nivåer, snarare än passiva mottagare av en omsorg behäftad med problem eller fördelar som påstås ha att göra med personalens etniska sammansättning. Vår studie visar i stället hemtjänstanvändare som gör bruk av sina egna erfarenheter och personligheter i kontakten med personalen och som kopplar relationella frågor till en organisatorisk och politisk nivå.

### *Studiens begränsningar*

En undersökning som specifikt fokuserat på härkomst och etnicitet hade som nämnts genererat utsagor om erfarenheter och uppfattningar som nu inte förekom. Vår studie ger inte kunskap om hur olika möten med personalen faktiskt utspelar sig, eller hur personalen uppfattar hemtjänst-

användarnas hållning och agerande. Vår studie kan därför ses som kompletterande till forskning som utgår från personalperspektivet.

---

### Tack

Studien har finansierats av Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (FORTE 2021-01815). Ett tack till Alexander Fäldtman och Tove Harnett för hjälp med datainsamling och tolkningar. Glenn Möllergren är ansluten till den nationella forskarskolan inom åldrande och hälsa (SWEAH).

---

### Multi-ethnic eldercare – from the perspective of Swedish home care users

**Abstract.** This article explores the experiences of older Swedish home care users regarding staff perceived as "foreign" and is based on interviews with 34 older care users. The prevalence of staff members with migrant background is significant in Swedish eldercare. The study shows that while negative experiences connected to poor language knowledge exist, users often appreciate foreign-born care workers. Their esteem is linked both to an overall sympathy for care staff regardless of their origin, and to specific traits connected to place of birth, such as opportunities to create personal bonds by engaging in stories related to staff members' background. Interviewees frequently used disclaimers to emphasize that their critical comments should not be interpreted as intolerance or racism.

---

### Referenser

1. Jönson H, Giertz A. *Migrant care workers in Swedish elderly and disability care: Are they disadvantaged?* Journal of ethnic and migration studies. 2013;39(5):809-25. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.756686>
2. Giertz A, Jönson H. *Har invandrare som arbetar inom äldreomsorgen en besvärligare arbetssituation än sina svenskfödda kollegor?* Socialvetenskaplig tidskrift. 2018;25(1):1-22. <https://doi.org/10.3384/SVT.2018.25.1.2379>

3. Bourgeault IL, Atanackovic J, Rashid A, Parpia R. *Relations between immigrant care workers and older persons in home and long-term care*. Canadian journal on aging/La revue canadienne du vieillissement. 2010;29(1):109-18. <https://doi.org/10.1017/s0714980809990407>
4. Teshuva K, Cohen-Mansfield J, Iecovich E, Gollander H. *Like one of the family? Understanding relationships between migrant live-in care workers and older care recipients in Israel*. Ageing and society. 2019;39(7):1387-408. <https://doi.org/10.1017/S0144686X1800003X>
5. Forssell E, Torres S, Olaison A. *Anhörigomsorg mot betalning: Biståndshandläggare om sent-i-livet-invandrares önskemål*. Socialvetenskaplig tidskrift. 2014;21(2):24-47. <https://doi.org/10.3384/SVT.2014.21.2.2416>
6. Lill L. *The challenge of migration in Swedish eldercare: Experiences of everyday racism*. I: Wolmesjö M, redaktör. *Social work-perspectives on leadership and organisation*. IntechOpen; 2022 [16 s]. <https://doi.org/10.5772/intechopen.106609>
7. Iecovich E. *What makes migrant live-in home care workers in elder care be satisfied with their job?* Gerontologist. 2011;51(5):617-29. <https://doi.org/10.1093/geront/gnr048>
8. Behtoui A, Boréus K, Neergaard A, Yazdanpanah S. *Speaking up, leaving or keeping silent: Racialized employees in the Swedish elderly care sector*. Work, employment and society. 2017;31(6):954-71. <https://doi.org/10.1177/0950017016667042>
9. Storm P, Lowndes R. *"I don't care if they call me black": the impact of organisation and racism in Canadian and Swedish nursing homes*. International journal of care and caring. 2021;5(4):631-50. <https://doi.org/10.1332/239788221X16274947510507>
10. Erlandsson S. *Hjälp för att bevara eller förändra? Åldersrelaterade diskurser om omsorg, stöd och service*. Stockholms universitet; 2014. Rapport i socialt arbete nr 145.
11. Jönson H. *Är detta rasism? Skepsis och motstånd till personal av utländsk härkomst bland äldre omsorgstagare*. Linköpings universitet; 2005. Arbetsrapport från Tema Ä.
12. Palmqvist L. *Ålderdom, omsorg och makt. Gamlas situation och omsorgsrelationer i nyliberala tider* [doktorsavhandling]. Göteborgs universitet; 2020.
13. Torres S, Lindblom J. *Migrant care workers in elderly care: what a study of media representations suggests about Sweden as a caring democracy*. International journal of ageing and later life. 2020;14(2):61-87. <https://doi.org/10.3384/ijal.1652-8670.3103>
14. Blumer H. *Symbolic interactionism: Perspective and method*. University of California press; 1986.
15. Gubrium JF, Holstein JA. *The new language of qualitative method*. Oxford university press; 1997.
16. Billig M. *Arguing and thinking. A rhetorical approach to social psychology*. Andra upplagan. Cambridge university press; 1996.
17. Wetherell M. *Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue*. Discourse and society. 1998;9(3):387-412.
18. Hewitt JP. *Dramaturgy and motivation: Motive talk, accounts, and disclaimers*. I: Edgley C, redaktör, *The drama of social life*. Routledge; 2016. s. 109-22. <https://doi.org/10.4324/9781315615691>
19. Hewitt JP, Stokes R. *Disclaimers*. American sociological review. 1975;40(1):1-11.
20. Torres S. *Elderly immigrants in Sweden: "Otherness" under construction*. Journal of ethnic and migration studies. 2006;32(8):1341-58. <https://doi.org/10.1080/13691830600928730>
21. Wetherell M, Edley N. *Negotiating hegemonic masculinity: Imaginary positions and psycho-discursive practices*. Feminism and psychology. 1999;9(3):335-56. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/0959353599009003012>
22. Braun V, Clarke V. *Using thematic analysis in psychology*. Qualitative research in psychology. 2006;3(2):77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
23. Strandell R. *"It's always a battle against time". Experiencing and handling temporal conditions in homecare work*. International journal of social welfare. 2023;32(2):207-20. <https://doi.org/10.1111/ijsw.12559>



# Vetenskapligt supplement till Äldre i Centrum

**Syftet med ÄiC Vetenskapligt supplement** är att tillgängliggöra forskningsresultat på svenska om äldre personers levnadsbetingelser, hälsa och situation i samhället för en bred publik av forskare, praktiker, kliniker och beslutsfattare, samt en intresserad allmänhet – inte minst äldre personer själva.

**Utgivningen stöds av forskningsrådet Forte** och öppnar möjligheten att publicera fackgranskade bidrag från både akademi och FoU-verksamheter verksamma inom äldre- och åldrandeområdet.

**Ä**ldre i Centrum Vetenskapligt supplement välkomnar bidrag från alla forskningsområden som rör äldre och åldrande, från demografi och det biologiska åldrandets processer till frågor som rör vård, omsorg och välfärd för äldre personer. Vi strävar efter att publicera artiklar med hög relevans och användbarhet:

- Originalartiklar som presenterar resultat från empiriska studier.
- Översiktsartiklar och metaanalyser som belyser eller utvärderar publicerade studier och metoder.
- Teoretiska artiklar som diskuterar generella metodologiska frågor och problem, eller söker utveckla teorier utifrån existerande forskning.

## Bedömning

Bedömningen av relevans för publicering utgår från fem screeningfrågor som ger vägledning om manuskriptet rymmer inom ramen för det vetenskapliga supplementets syfte och målgruppernas intressen:

1. Rör frågeställningen äldres levnadsbetingelser eller äldres situation i samhället?
2. Adresserar artikeln en kliniskt eller praktiskt relevant och aktuell frågeställning?

3. Är syfte, frågeställning och metod tydligt beskrivna?
4. Finns godkännande från etisk kommitté?
5. Är artikeln välskriven?

## Redaktionell process

För arbetet med att bedöma artiklar för publicering ansvarar ett vetenskapligt redaktionsråd. Varje manuskript granskas dessutom av minst två oberoende ämnesexperter, som också ger förslag på hur manuskriptet eventuellt behöver kompletteras eller revideras.

Efter att insända bidrag accepterats för publicering genomgår de en redaktionell bearbetning i samråd med författarna. Målet med bearbetningen är såväl att tydliggöra artikelns syfte, metod och resultat, men också att språkligt och grafiskt göra artiklarna mer lättillgängliga för ovana läsare av vetenskapliga studier.

## Författaranvisning

Manuskript får inte vara tidigare publicerat eller föremål för bedömning av annan vetenskaplig tidskrift, varken på svenska eller annat språk. Vi tar däremot emot manuskript där delar

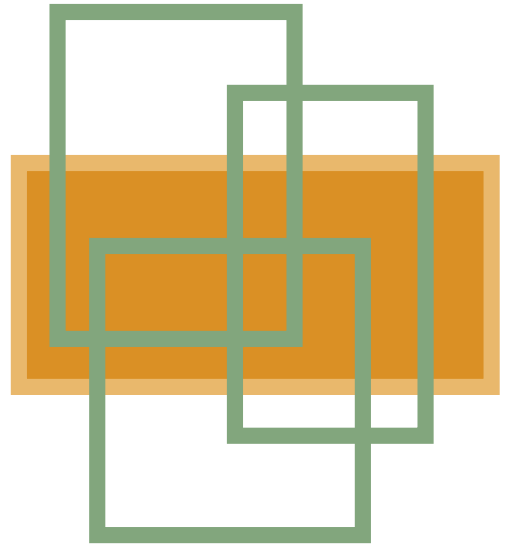
av materialet tidigare varit publicerat, men som nu kompletterats och analyserats på nytt.

Manuskriptet ska vara skrivet på svenska. För tillgänglighetens skull publicerar vi endast artiklar skrivna i aktiv verbform. Vi uppmanar författarna att skriva effektivt och tydligt. Begränsa textens omfång till 5 500 ord inklusive referenser. Vi välkomnar utöver det tabeller, grafer och illustrationer.

Om studien inte varit föremål för etisk granskning ska detta motiveras.

### Önskad disposition

- Kort sammanfattning (abstract) som redovisar syfte, metod, resultat och slutsatser i både en svensk och en engelsk version. (Vardera maximalt 1 000 tecken inklusive mellanslag.)
- Tre kortfattade punkter med huvudsakligt budskap från resultat och diskussion. (Dessa kommer att redigeras in i en faktaruta i artikelns inledning.)
- Inledning som ger en allmän bakgrundsbeskrivning samt redovisar teoretiska utgångspunkter, syfte, frågeställningar och avgränsningar.
- Metoddel som ger möjlighet att bedöma resultatens tillförlitlighet.
- Resultat, gärna med illustrativa tabeller och figurer, med utförliga tabell- och figurtexter.
- Diskussion av resultaten i förhållande till studiens syfte samt teori och tidigare forskning.
- Referenser formaterade enligt Vancouver-systemet. Bifoga alltid doi-länk när det finns.
- I de fall det är påkallat vill vi också ha en redovisning för etiska överväganden och godkännanden, finansiering, intressekonflikter och respektive författares bidrag till studien.



### Tidplan för publicering

Vi tar löpande emot och publicerar manuskript på vår webbplats [aicvs.se](http://aicvs.se). Vårt mål är att inom två månader från manusinlämning återkomma med besked om accept och behov av kompletteringar. För publicering i det tryckta ÄiC Vetenskapligt supplement vol 5 nr 1 (2025) är sista dag för manusinlämning 1 september 2024. Hör gärna av er för att diskutera om er studie kan passa för publicering i vår tidskrift.

### Kontakt

Mikael Mildén, redaktör  
E-post: [mikael.milden@aldreicentrum.se](mailto:mikael.milden@aldreicentrum.se)  
Tfn: 08-690 58 20  
Adress: Sveavägen 155, 113 46 Stockholm

För en fullständig författaranvisning, se vår webbplats [aicvs.se](http://aicvs.se).



## Innehåll

### 5-13

*Svenska superhundraåringar*

Jimmy Lindberg

### 15-32

*Transformation av kunskap om åldrande och hälsa i samverkan med parter utanför akademien – erfarenheter från fyra forskningscentrum*

Oskar Jonsson, Lennart Magnusson, Elizabeth Hanson, Albert Westergren, Synneve Dahlin-Ivanoff, Qarin Lood, Maria Haak, Stig Ålund och Susanne Iwarsson

### 33-48

*Vanlighet, försäkrans och riskmedvetenhet: äldreboendens självpresentationer på Instagram under covid-19-pandemin*

Elisabeth Carlstedt

### 49-61

*Den mångvetniska äldreomsorgen ur hemtjänstanvändares perspektiv*

Håkan Jönson och Glenn Möllergren